

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА СПРИЯННЯ  
ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНСЬКИХ УГОД

## ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 4

ЛИСТОПАД 1978 РОКУ

ДОДАТОК ДО "ВІСНИКА РЕПРЕСІЙ В УКРАЇНІ"

вип. 10, 1980 р.

Упорядкувала  
Надія Світлична

ЗАКОРДОННЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ  
ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

Нью-Йорк, 1981

### ВІД УПОРЯДНИКА

Інформаційний бюлетень Української Гельсінської групи No 4 за 1978 рік дотепер не був опублікований повністю, хоча більшу частину його матеріалів друкували українські газети у вільному світі.

В архіві Закордонного Представництва УГГ є частина оригіналу Інформаційного бюлетеню No 4, датованого листопадом 1978 року. Цей оригінал ми взяли за основу, готуючи бюлетень до друку. Оскільки в цій частині є також зміст усього бюлетеню, ми змогли розшукати решту матеріалів, яких бракувало, зокрема ті заяви від в'язнів табору УЛ-314/60, які, напевно включено до бюлетеню пізніше, бо вони датовані наступним місяцем. Ми виділили їх в окремий розділ, давши йому назву "Додатки..." (стор. 35), якої не було в оригіналі. Всі інші назви залишено без зміни. Через недогляд переставлено місцями два документи з розділу "*Перед тицем фактів*", але це не вносить суттєвих змін.

Статтю Юрія ЛИТВИНА "*Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи*" передруковуємо з ж. "*Сучасність*", ч. 10, 1979 (стор. 98-104), зберігаючи правопис джерела.

Ми додали також пояснення деяких скорочень (стор. 4) та покажчик імен, згадуваних у бюлетені. Окремі скорочення (КПЗ, ГУ ИТУ тощо) пояснено в зносках під текстом.

Стиль і орфографію оригіналу зберігаємо, зробивши лише незначні правки переважно друкарських помилок. Три заяви (Є. ПРОНЮКА, Д. ВЕРХОЛЯКА й І. ЗІСЕЛЬС) перекладено з російської мови, щоб уніфікувати мову всього видання — виняток становить тільки цитата в життєписі Й. ЗІСЕЛЬСА, яку залишаємо, як в оригіналі, — російською мовою, та кілька дрібніших цитат у заявах.

Всі зауваження і пропозиції щодо цього видання просимо надсилати на адресу:

**P. O. Box 770**

**Cooper Station**

**New York, N. Y. 10003**

## **ПОЯСНЕННЯ ОКРЕМИХ СКОРОЧЕНЬ**

**ВДНГ** — виставка досягнень народного господарства

**ВТК** — виховно-трудова колонія (концтабір для неповнолітніх злочинців)

**ВТУ** — виправно-трудова установа (концтабір) **ІБ** — інформаційний бюлетень

**КК УРСР** — Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

**МВС** — Міністерство внутрішніх справ (міліція) **МРСР** — Молдавська Радянська Соціалістична Республіка **ОУН-УПА** — Організація Українських Націоналістів — Українська Повстанська Армія **РА** — Радянська Армія

**РВВС** — Районний відділ внутрішніх сил (міліція) **СПЛ** — спеціальна психіатрична лікарня **УГГ** — Українська Гельсінська Група **УНФ** — Український Національний Фронт **ЧПНК** — черговий помічник начальника колонії (табору)

## **РУХ ЗА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЛІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

В історії розвитку людського суспільства можемо віднайти різні аспекти боротьби людини, нації, держави за свої інтереси, але тільки розцінюючи змагання одиниць і більших соціальних організмів з позиції сучасної моралі й світорозуміння, ми вносимо свою оцінку. Чи справедливу? Саме тут точиться безупинна боротьба і щербляється не мечі, а пера. Подолані концепції припадають пилюкою у книгосховищах, а нові погляди у взаємоборотьбі готові перегризти собі горло, чи підняти свого супротивника на вістря пера.

Йде боротьба. Боротьба жорстока, споконвічна. І вже не мечі щербляється, не пера скриплять, — людство, озброєне суперечливими ідеологіями, вимахує термоядерними бомбами, грозить собі загибеллю. Йде боротьба. Казкові ресурси використовуються на "оборону". І вже не знають народи, як від тієї "оборони" оборонитися. У великих держав "оборона" стає нечуваною досі могутністю і ломить слабші кордони малих держав і націй. Вона вривається не тільки в господи держав і націй. Під прапором різних ідеологій проникає у всі сфери людського життя. У найсвятіші ідеї, у найсправедливіші стремління. Якби йшлося тільки про ідеологію, то ми уподібнолися б до свіфтівських гостро-і тупоконечників. Але ця боротьба має свій підтекст. Цим підтекстом є імперіалістичні великодержавні інтереси. З другого боку маємо титанічні зусилля людського розуму, духу та екзистенціальної необхідності в таких великих досягненнях, як створення ООН, а при ній різних комітетів, органів, відділів, які стали сьогодні гуманістичними інституціями, за допомогою яких людство прагне вирішити свої проблеми.

Однією з таких проблем є права людини. Декларація була схвалена і підписана членами ООН ще в 1949 році. Проте ми не можемо сказати, що ця подія мала якісь конкретні наслідки. Ніде не відкрилися пред політв'язнями двері в'язниць, ні один із деспотів не схаменувся, і кожен на власний розсуд інтерпретував собі цей документ, а голос людини губився в мурах, або галасі офіційної пропаганди, яка, до речі, в ідеологічній боротьбі заяложувала цей документ своїми злочинними пальцями.

Так велось до 1975 року, до скликання наради європейських держав у Гельсінкі. Так було до приходу в Білий Дім президента Картера.

Не сумніваємося, що представники Радянського Союзу підписали цей документ з легкою душею в надії, що й ця міжнародна угода буде зв'язувати будь-кого, тільки не Радянський уряд, що все залишиться по-старому, а до рук радянської пропаганди попаде ще одна козирна карта.

Так гадалося, та не так сталося. Не сталося всупереч усяким сподіванням. Хоч і стоять на чолі народів СРСР "сплоченні" ряди партії, як і раніше стояли. Хоч "злиті" партійні ряди "воєдино с народом", хоч діє легендарний багатомільйонний, "вірний ідеям Леніна" комсомол, а також всеохоплюючі профспілки, ті самі та ще славетніші органи державної безпеки, міліція, армія, поголовна завербованість, одним словом перевірене, проконтрольоване радянське суспільство. І ще на додаток "всенародно й одногослоно схвалена" і прийнята нова конституція, яка перевершила по "правді" та "справедливості" і "демократичності" неперевершену, найсправедливішу і найдемократичнішу сталінську конституцію.

Не сталося, як гадалося.

Людство увійшло в нову епоху суспільних відносин і проблем. В центрі уваги і надалі залишились державні інтереси, але фактором міжнародної політики, міжнародних відносин стали права людини. Гельсінський прикінцевий акт став для Радянського Союзу болючою скалкою, гуманітарні параграфи якого муляють правлячим верхам і досі.

Вперше за багато десятиріч в СРСР конкретно оформилася моральна опозиція: виникли групи сприяння виконанню Гельсінського прикінцевого акту на Україні, в Росії, Литві, Грузії, Вірменії. Саме вони заманіфестували думки і прагнення людей доброї волі, людей непересічних, талановитих, людей чистих, ентузіястів, що загальнонародні інтереси поставили вище власних і свідомо принесли себе в жертву.

Від створення Групи Гельсінки на Україні пройшло лише 2 роки. Час для історії зовсім непомітний. Незначний він і для розвитку суспільства. Та вже тепер, оглядаючись на них, ми яскраво бачимо контури подій на тлі нашої дійсності і без вагань можемо сказати: ці роки значущі для нас, для розвитку суспільно-політичної думки на Україні, вагомі для усвідомлення нових тенденцій у відстоюванні життєвих інтересів нашого народу, у подоланні традиційних форм боротьби за національні наші права; для усвідомлення того нового, що несе зі собою рух за права людини.

Безумовно, група виникла на українському ґрунті, з українських потреб, а не як чиясь політична кон'юнктура. Як чужу кон'юнктуру виникнення групи представляє радянська преса з

метою дискредитувати її діяльність і позбавити членів групи того безмежного авторитету, яким вона користується.

Виросла Група не на порожньому місці. Їй передують, якщо вже не сягати століть, останні десятиліття напруженої боротьби українського народу за свої права, за місце під сонцем. Ми маємо за собою жахливі десятиліття, які позначилися мільйонами могил. Та могили ці затоптані, обльовані. А наших дітей силою примушують повторювати анафему від Юрася Хмельницького аж по сьогоднішній день, усім, хто не мислив стандартами Великороси, Росії єдиної, неділимой, хто мислив Україну поза межами Росії. І саме ця обставина є причиною, що наш голос сьогодні пробивається через окремих мужніх людей. Є й інші причини. Але ми — не вмираюче плем'я гуронів. Ми не заспокоїлися. Ми завжди ставали на прю, стаємо сьогодні, станемо завтра.

Ми маємо цілу плеяду людей у тюрмах, таборах і на засланні. Це відомі політичні діячі зі світовими іменами: Левко Лук'яненко, Вячеслав Чорновіл, Валентин Мороз, Микола Руденко, Іван Світличний, Євген Сверстюк та інші; поети-патріоти: Василь Стус, Ірина та Ігор Калинці, Михайло Осадчий, Ірина Сенік; художниця Стефа Шабатура.

Сьогодні наш народ має цілу низку героїв-мучеників, що чверть століття і більше каралися в ув'язненні. Нема в'язниці, концтабору на безмежних просторах СРСР, де б серед політичних в'язнів не було українських патріотів.

Так, Гельсінська група виросла не на порожньому місці. Перші її члени: Л. Лук'яненко, О. Тихий, Н. Строкатова, О. Мешко, І. Кандиба, П. Григоренко, О. Бердник, — колишні в'язні, які до ув'язнення виступали з цими ж проблемами, хоч і на інших платформах.

Сьогодні наше не може похвалитися ні визначеною метою, ні конструктивними ідеями. І не тому, що вони не доступні нашому сучасному мисленню. Причина в іншому, зі своїми національними інтересами ми вписані в систему інтересів сильнішої пануючої нації. І від цього створюється неадекватність співвідношень. Навіть в сучасному дисидентському русі перед нами стоять і виникають проблеми настільки не відповідні, що часто не можемо порозумітися.

Так, всі проти асиміляції націй, але російському дисидентіві виступати з мовними проблемами не треба. Українцеві ж, білорусові чи литовцеві за те, що він виступить на захист рідної мови в школі, установі і т. п. грозить звинувачення в антирадянщині, націоналізмі і ув'язнення.

Росіянин, куди б він не подався, у кожній республіці, у вищій

школі послуговується рідною мовою. Українець на своїй землі захищається в російщині.

Росіянин всюди має на рідній мові школи, дитячі садки, театри, кінофільми, — українець на своїй землі про це лише мріє, бореться і сідає до тюрми з тавром націоналіста.

Росіянин всюди — від Далекого Сходу аж поза Карпати — має свої газети, журнали, книжки, технічну літературу, переклади, — українець на рідній землі на рідній мові коли щось і має, то призначене воно зверху на дію в зворотному напрямку.

А до якої шкоди, до якого винародовлення призводять міграційні процеси всередині держави? Хіба росіянин це відчуває? Як росіянинові поєднати ідеї російської державності з ідеями права націй на самовизначення? Як бути з локальним націоналізмом?

На форумі вселюдських гасел ми ніби підлітки з місцевими проблемами, але переступити через них не можемо. Не маємо права.

Рух за права людини на тлі сучасного партійного і політичного розгардіяшу виділяється своєю незайманістю і ніби релігійною праведністю. Ідеї і методи боротьби прийняті для кожної неупередженої людини у кожній, хоч трохи конституційній державі. Проте в Радянському Союзі при галасливості заяв, декларацій уряду і його пропаганди маємо такий стан речей, що за два роки існування Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод із 10 її членів-засновників групи шість арештовано і засуджено до максимальних термінів ув'язнення, а інші піддаються нечуваному цькуванню.

За ув'язненими не було ніяких злочинів. Вони діяли в рамках радянської конституції. І за кожним з них єдиний "злочин" — статті правозахисного порядку, або тільки членство в групі.

Здається, нічого за останні 2 роки суттєвого не скоїлося. Але були несправедні арешти, були злочинні суди, жертви. Цього факту не залити навіть морем чорнила, його не заглушити галасливими пустослівними заявами, не виправдати ніякою логікою. Радянський уряд, комуністична партія Радянського Союзу поповнили свій службовий список ще одним злочинцем.

Так, проблеми, поставлені правозахисним рухом, не вирішені, але і вони, і сам правозахисний рух стали яскравішими, акцентованішими. Радянський Уряд показав, що в СРСР конституція не має ніякої сили, закони служать інтересам партії, а людина не має найелементарніших прав.

Група безумовно ослаблена, але не ослаб правозахисний рух. Він став надбанням найширших верств народів Радянського Союзу,

проник у свідомість суспільства, підніс ідеї прав нації понад усі політичні устремління. Зерно посіяне і воно проросте.

У ряди групи влилися: інженер Віталій Калиниченко, педагог Василь Стрільців, економіст Петро Січко, студент-журналіст Василь Січко, Юрій Литвин і філолог Василь Овсієнко.

Майбутнє за правозахисним рухом. Питання прав людини актуальні і необхідні. І ЛЮДИ ЦІ ПРАВА ЗДОБУДУТЬ.

*Юрій Литвин Оксана Мешко Олесь Бердник Іван Кандиба Віталій Калиниченко Василь Стрільців Петро Січко Ніна Строкатова Василь Овсієнко*

## **ПЕРЕД ЛИЦЕМ ФАКТІВ**

Українська Група сприяння виконанню Гельсінських угод постійно отримує скарги та інші матеріали, що висвітлюють правовий стан наших земляків на "волі" та в ув'язненні.

Саме ці документи дають нам уявлення про справжню сутність радянської законності і трагічну долю тих людей, що не схилили голови перед насильством.

Моторошно стає, коли знайомишся з життєвою драмою Михайла Луцика, який понад 30 років провів у тюрмах, концтаборах та психіатричних лікарнях, не вчинивши по суті ніякого злочину проти Радянської влади, важко хворого Володимира Гандзюка та Дмитра Верхоляка.

Проте доля українських політ'язнів 70-их років мало чим відрізняється від долі політ'язнів сталінських років. Традиційна звичка каральних органів нехтувати законність, що вкорінилась у часи сталінського мракобісся, дається взнаки і сьогодні.

Тепер усьому світові відомо, що правові обмеження у радянських в'язницях та концтаборах набагато суворіші порівняно з в'язницями будь-яких європейських країн. Та постійні порушення і так вельми кучих прав політ'язнів роблять ці умови нестерпними. В'язнів позбавляють побачення з рідними, конфіскують листи на підставі постанов адміністрації чи без них, кидають у карцери та внутрітабірні в'язниці. Щоб примусити адміністрацію додержувати закону, політ'язні ведуть безперервну боротьбу, яка робить їх каліками. Заява українського політ'язня Пронюка Євгена є найкращою ілюстрацією цього.

Українська група вважає, що насильство, беззаконня пишно розцвітає під покровом таємничості. Нічого так не бояться злочинці на державних посадах, як гласності. Обнародуючи документи, ми прагнемо допомогти тим, хто веде боротьбу проти беззаконня.

### **ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ МИХАЙЛА ЛУЦИКА**

27 липня 1978 року з Інституту Сербського вийшов Михайло Петрович Луцик. Він народився 31 грудня 1921 року в селі Волосянці, Сколівського району, на Львівщині. Навчання проходило в сім'ї. Вчився приватно, а в 1938 році склав екстерном гімназійний курс у Стрийській гімназії. В 1938 році був двічі заарештований польською поліцією за вірші і політичну діяльність. Утримувався в різних тюрмах. Після того вчився на історико-географічному факультеті при Львівському університеті. В 1940 році емігрував до Німеччини, а восени був заарештований німецьким гестапо за вірші

та громадсько-політичну діяльність. Утримувався в краківській тюрмі в камері приречених. Звідти організація українських емігрантів влаштувала йому втечу. Незабаром під час облави був знову схоплений і вивезений на примусову роботу до Берліну. З роботи тікає і під вигаданим прізвиськом (з допомогою українських емігрантів) продовжує навчання в українському Інституті в Берліні.

Весною 1943 року, уникаючи переслідування гестапо, з підробленими документами приїжджає на Львівщину, перебуває на нелегальному становищі. 2 липня 1943 року на чолі організованого загону партизан звільняє в'язнів штрафного концтабору біля містечка Сколе (350 чоловік). 22 серпня 1943 року при виконанні наступної операції проти німецько-угорських окупаційних військ над селом Ялинкувате на Сколівщині був поранений у ліву руку.

Після приходу радянської влади 28 жовтня 1944 року був заарештований органами державної безпеки і засуджений Станіславським воєнним трибуналом на 15 років каторжних робіт за ст. 54-1 а, 54-11 КК УРСР із застосуванням указу від 19 квітня 1943 року. Термін відбуває в таборах Тайшету, Дзержкагану, Воркути, Інти, Мордовії.

В 1957 році був звільнений з ув'язнення і поселився в м. Стрий, а 19.12.1958 р. засуджений Дрогобицьким обласним судом на 8 років позбавлення волі (з них 3 роки в'язниці, п'ять таборів) і п'ять років висилки поза межі України, за статтею 54-10 КК УРСР. Луцика звинувачували в написанні вірша "Краю мій рідний", за який його уже притягали до відповідальності польська поліція і німецьке гестапо. Під час другого ув'язнення Луцик був притягнутий до судової відповідальності за участь в табірній організації за самозбереження в'язнів. Слідство вело Київське КДБ. Судив Львівський обласний суд за статтею 56,141,65 КК УРСР на 15 років позбавлення волі. Ув'язнення відбував у Володимирській тюрмі, а від 1962 р. — у Мордовських таборах. В 1967 році знову попадає у Володимирський централ на три роки за рукопис, вилучений під час трусу.

18 листопада 1972 року звільняється з мордовських таборів, його не пускають на Україну, а виселяють до Молдавії.

Але Луцик від паспорта відмовляється, відмовився і від радянського громадянства та поставив вимогу відправити його до Австрії.

31 липня 1973 року його арештують, роблять йому в Кишинівській республіканській лікарні експертизу і признають неосудним, після чого він потрапляє в Дніпропетровську спецлікарню. Там він перебуває до 27 квітня 1978 року, але оскільки психічний стан Луцика був цілком нормальний, його відправляють в Інститут Сербського в Москву, де після півторамісячного

обстеження 10 липня 1978 року Луцка визнають здоровим. Його знову передають слідчим органам Молдавії для продовження слідства, яке велося за статтею 22 КК МРСР. Оскільки стаття передбачала покарання до одного року позбавлення волі, то за рішенням прокуратури МРСР 1 вересня 1978 р. його звільнили. Тепер він живе у м. Сколе і чекає на прописку.

### **ІСТОРІЯ ВОЛОДИМИРА ГАНДЗЮКА**

Звільнився із заслання з Томської області, Чаїнського району, село Підгорне Володимир Іпкович Гандзюк.

Він народився 15 лютого 1934 року в с Стефанівці Калуського рну на Івано-Франківщині.

Дитинство і початкове навчання проходило в рідному селі. У 1945 році поступив в Івано-Франківське педагогічне училище, яке закінчив у 1951 році. У цьому ж році він перейшов на нелегальне становище. У підпіллі займав посаду замісника окружного організаційного провідника в підпільній сітці ОУН. Псевдо — Морозенко Остап. У 1952 році з 1 на 2 червня Гандзюк арештований і засуджений особливою нарадою при Раді Міністрів СРСР до вищої міри покарання, а потім без касаційної скарги підсудного йому смертну кару замінили на 25 років каторги, а згодом на 15 років каторги. Пізніше таким же самовільним порядком цей термін був замінений на 10 років ув'язнення в тюрмі, яке відбував уг. зв. ВТОН (Владимирская тюрма особого призначення) за ст. ст. 54-1 а-11. У 1959 році, відсидівши дві третини, за постановою суду залишок терміну відбував у таборі.

До 1962 р. знаходився в Мордовських таборах. За активну участь у табірному житті — протести проти зловживань адміністрації неодноразово сидів у карцерах та ізоляторах, а від 1960 до 1962 року утримувався в ЗУР (зона посиленого режиму, чи як у побуті називають, на спецу).

У Володимирі в 1953 році написав брошуру під назвою *"Незламний граніт"*, в якій описав національно-визвольну боротьбу українського народу проти окупаційних режимів 1941 — 50 рр. Вона, між іншим, фігурувала на слідстві звинувачувальним матеріалом після арешту в 1971 році.

Після звільнення в 1962 році В. Гандзюк працює в Долині електриком, одружується. У 1965 році переїжджає до Калуша. Працює за таким самим профілем.

15 січня 1971 р. його арештують, знову звинувачуючи за ст.ст. 56 ч. 1, 58 ч. 8 і 64. Справи переважно давно минулих літ. Судив ІваноФранківський обласний суд 24 березня 1971 року і засудив на 15

років таборів суворого режиму і 3 роки заслання з конфіскацією майна, враховуючи давніше відсиджений термін.

Відбував Гандзюк термін у Мордовських таборах, а від 1972 року в Пермській області, Чусовському районі, ВС-389/35.

З табору звільнився 5 січня 1976 року. Етапом був перевезений у Томську область, Чаїнський район, с Підгорне. Тут працює різноробочим, шевцем, сторожем.

У таборі на Уралі в 1973 році захворів на деформуючий остеоартрит колінних і тазостегнових суглобів обох ніг і хребта. У цих умовах лікування ніякого не застосовували, примусово виганяли на працю. Аж під кінець терміну його поклали в лікарню, де пролежав цілий рік. Хворим поїхав на заслання. Групи інвалідності не дали. Перед самим звільненням із заслання — 10 листопада на його помешкання напали невідомі бандити. Вдарили пляшкою по голові, вкрали гроші, а 14 листопада органи міліції його арештували під претекстом, що, мовляв, його ніхто не побив, не пограбував, а все це інсценізував Гандзюк. Тоді він відсидів у КПЗ (камера попереднього ув'язнення — рос. камера предварительного заключения) до 29 листопада, до дня звільнення із заслання. Звинувачували його за ст. 180 ч. 2 КК РСФСР і лякали, що дадуть йому термін до 7 років.

Тепер Гандзюк мешкає в с Стефанівці на Калущині. Сам хворий, дружина лежить давно в лікарні з невиліковною недугою — рак кишківника. На утриманні двоє неповнолітніх дітей.

Секретареві ЦК КПРС від п/в ПРОНЮКА Є. ЗАЯВА

Тутешній концтабір має багату традицію в галузі топтання законів, знущання з політв'язнів і приниження їх людської гідності. Але останні місяці (починаючи з червня) ознаменувалися ще більшим посиленням репресивних заходів щодо нас, політв'язнів. Зараз у таборі немає жодного політв'язня, який би не зазнав репресій. Звичні покарання мають: Бутман, Бутченко, Гімпу, Айрапетов; позбавлено парка понад десять чоловік. Проте в різноманітному арсеналі репресивних засобів табірної адміністрації останнім часом з'явилася чітко окреслена тенденція цілком перервати зв'язок політв'язнів з родинами, друзями, батьківщиною і зовнішнім світом.

Згідне з законом я маю три можливості підтримувати зв'язок із зовнішнім світом: 2 листи на місяць і 3 побачення з рідними на рік; право звертатися з заявами, скаргами і листами до державних органів, громадських організацій та службових осіб. І всіх цих

можливостей табірна адміністрація зараз намагається позбавити мене. Ось підтвердження цьому.

Листи родини й від родини, як ніколи раніше, конфіскують або вони пропадають. Так, листи Підгородецького в травні й червні конфіскували 5 разів, Квецька — 4 рази, Гімпу — 1 раз і т. д. Конфіскували за цей час 4 листи Альтманові, 5 листів до Квецька, 2 листи до Сверстюка тощо.

Довший час табірна адміністрація явно дискримінує п/в Кійренда. Останній лист від дружини, який він отримав, датовано 12. IV. 77 р. За 4 місяці жодного листа від родини (і цілковита невідомість, чи отримує його листи родина).

Чи буде нарешті покладено край тероризуванню п/в Кійренда?

Не всі листи від родини дістаю і я. Не всі мої листи дістають удома. Цього року до мене дійшло 4 листи від дружини. У моїй справі лежить відповідь Міністерства зв'язку СРСР про те, що мій рекомендований лист додому "загубився". Користуючись нашою беззахисністю та безконтрольністю в своїх діях, табірна адміністрація широко практикує мовчазне вилучення, а також крадіж листів від родичів або знайомих, які пишуть нам. Лише пізніше ти довідуєшся, що лист тобі був. Показовий у цьому відношенні й стан листування Огурцова, який за останні роки не дістав жодного листа з-за кордону, хоча, як з'ясовано, йому пишуть. Це стосується і Є. Сверстюка. Не дістаю листів і я ні від Кандиби Івана, ні від Лісової й ін., які пишуть мені. Як з цим, так і з іншими фактами, які свідчать про курс на скорочення листування, можна ознайомитися за особовими справами політв'язнів, яких позбавляють побачень, але до яких усе одно ідуть. Тільки за останній час побачень позбавили: в квітні Шовкового, Альтмана, Сверстюка; в липні — Кійренда, Альтмана і мене; в серпні — Квецька, Бутлача<sup>1</sup> й ін. Чи можна придумати більшу ізоляцію і жорстокіші знущання з п/в'язнів, ніж позбавлення побачень?

Згідно з законом (ст. 26 Основного виправно-трудового законодавства СРСР і Союзних республік) заяви, скарги, листи політв'язнів до державних організацій і службових осіб відправляють за призначенням. Останнім часом табірна адміністрація ввела в практику не відправляти їх взагалі або відправляти їх органам свого відомства, тобто в межах МВС.<sup>2</sup> Так, заяву Кійренда до радянського

1. *Можлива помилка в одержаній копії. Напевно — Бутман. (Примітки упор.).*

2. *МВС (рос. МВД) — Міністерство внутрішніх справ.*

Червоного хреста надіслали до ГУ ПТУ МВС ССР.<sup>1</sup> Лист Квецька до газети "Известия" надіслали туди само. Лист Альтмана до [журналу] "Новое время" (липень) взагалі конфіскували.

Але перевершила себе табірна адміністрація, конфіскуючи заяви і скарги до вищих інстанцій радянської держави. Так, у липні вона конфіскувала скарги (на термін, звісно, невизначений), які Підгородецький і Сорока посилали Голові Ради в справах релігій СРСР Куроєдову. Більше того, у червні-серпні табірна адміністрація конфіскувала 2 заяви Гімпу до Президії Верховної ради СРСР (одна з них стосувалася пропозиції до першого проекту Конституції СРСР — заява Кійренда), а в політв'язня Микитки наглядачі відняли насильно з рук невідіслану заяву до Президії Верховної ради (за новим проектом Конституції) і т. ін. До речі згадати, що моєї заяви "Про сваволлю КДБ під час слідства в 1972-73 рр. на адресу XXV з'їзду КПРС не відправили за призначенням, боячися її розголошення.

Склалася останнім часом іще одна традиція. Відповіді на всі заяви і скарги (з усіх питань — від політики до медицини) політв'язні неодмінно дістають від начальника управління таборів ВС-389 полковника Мікова. В такій ситуації мимоволі виникає питання: а чи виходять взагалі наші заяви за межі табору ВС-389?

Конфіскація заяв і скарг до вищих органів СРСР особливо симптоматична за нової тенденції на цілковиту ізоляцію, спробу відлучити політв'язнів від зовнішнього світу. Що ховається за цим? Яку небезпеку приховує ця ізоляція політзека?

Наприкінці травня цього року начальник першого загону Хромов сказав Гімпу: "Хоч я і вихователь, та я покликаний тероризувати вас, пити вашу кров і нагадувати вам щодня, що ви злочинці". ЧПНК<sup>2</sup> Чайка відверто признається: "Даремно ви пишете заяви про перегляд справ. Ми все одно потроху вас переб'ємо". Сам начальник табору капітан Поляков у квітні погрожував Огурцову: "Через пару місяців ми вам покажемо". ! якщо курс на цілковиту ізоляцію від зовнішнього світу є створенням умов для здійснення погроз карателів, то в зв'язку з цим я заявляю: такий варіант радянського розв'язування проблем політв'язнів не дасть успіху і спокою

1. *ГУ ПТУ — можливо, помилка. Напевно, має бути ГУ ИТУ — рос. Главное Управление исправительно-трудовых учреждений (Головне Управління виправно-трудових установ).*

2. *ЧПНК (рос. ДПНК) — черговий помічник начальника колонії. (Прим, упор.).*

радянському урядові. І якщо за жертви 30-50 років відплата так і не настала для винних злочинців, то тепер вона їх не обмине.

Я давно переконався, що звертатися до ваших органів зі скаргами марно. У цій заяві я хочу лише використати заявлену формулу про "зловживання владою" на місцях.

14. VIII. 1977 р. ВС-389/35

(підпис) *Євген Пронюк*

**До ідеологічного відділу ЦК КПРС від в'язня Д. ВЕРХОЛЯКА**

**ЗАЯВА**

Протягом останніх 12 років я зазнаю переслідувань і утисків з боку табірної адміністрації. Мене викликали місцеві й приїжджі урядовці для "бесід" виховного характеру. При цьому всіляко з мене знушаються, принижують мою людську гідність.

Відомо, що моя Батьківщина — Україна — під час Другої світової війни стала ареною боротьби. Люті окупанти "визволяли" її один від одного. Керівники нашого визвольного руху закликали народ брати до рук зброю та захищати свої інтереси. Я не хотів служити чужинцям, гинути в шахтах Донбасу, на лісоповалах Сибіру, а пішов слідами борців за народну правду, за волю моєї багатостраждальної України.

Ще підлітком мене відірвали від родини, юнаком я став учасником українського підпілля. У зв'язку з пораненням я ознайомився з лікарською справою, мені пощастило пройти курс військових фельдшерів травматологів-масажистів, а згодом я здійснював тільки особисту охорону керівників ОУН, що тепер мені інкримінують як провинув.

Звичайно, я потрапив до вас у полон не з своєї волі. Ваша влада вважає мене "правильно засудженим". Та хіба це був суд? Ви судили мене без оборонця, судили "трійкою", воєнним трибуналом, не рахуючися ні з фактами мого життя, ні з історією моєї Батьківщини. Це був не суд, а розправа над політичним супротивником — військовополоненим, якому проголосили смертний вирок.

Я ніколи не був радянським громадянином, я не вчився в радянській школі, я не присягав "Служу Радянському Союзові" і не мав радянського пашпорта. Сфабрикувавши "справу", мене терзають по тюрмах і таборах уже 22 роки. Незважаючи на те, що за мною немає вбивств, і Колегія Верховного суду СРСР не затвердила

смертного вироку, і за вашими ж законами я мав потрапити під указ 1962 року, відбувши половину терміну, я мав потрапити на зниження до 15-ти років, — проте ваша влада не виконує власних законів, а тільки посилює, погіршує режим. Ви продовжуєте традиції царської Росії, відомої як тюрма народів, де гноїли 80-річного Запорізького кошового Кальнишевського в Соловецькому монастирі 25 років. Але ваша влада пішла далі. Царизм мучив по 25 років сотні борців, а ви мільйони. І я один з них.

У 1965 році мене викликали та вимагали, щоб я написав "покаяння" з прокляттям українських буржуазних націоналістів, щоб я запродав своїх учителів-вихователів — людей, які прищепили мені любов до Батьківщини, навчили гуманної професії, зробили мене людиною.

За моїм простим розумінням, КДБ хотіло зробити з мене людиноненависника, покидька, вартого зневаги. Вони бажали, щоб я зрадив свої переконання та зрікся самого себе.

За відмову переродитися на бездуховну, бездушну "радянську людину" вони вирішили розбити мою сім'ю, цілком ізолювати від рідних. Моя дружина, колись засуджена разом зі мною в одній справі, продовжує чекати мене вже 22 роки. Після звільнення її з концтабору нам давали побачення 9 разів. Та ось після 1965 року побачення заборонили, попередньо знищивши документи про мій сімейний стан. У 1967 році представник КДБ капітан Круть цинічно заявив моїй дружині: "Твій чоловік не хоче зробити так, як ми йому говорили. Він не прагне на волю. Так і здохне в таборі. Шукай собі іншого чоловіка".

Але цього властям вдалося замало. Щоб забезпечити мені цілковиту безперспективність мого життя, вони знищили всі мої документи про освіту, спеціальності. Навіть довідку, видану сільрадою, яка підтверджувала анкетні дані вироку. Улюбленим засобом знущання стала конфіскація моїх листів до дружини. Одного разу в моїй присутності в 1972 році вилучили мої особисті речі, а згодом знищили. В 1975-76 році спалюють дві пачки, що належали мені — посилки з медичною літературою.

Політв'язень беззахисний перед знущаннями, наклепами та образами з боку вашої преси. Так, наприклад, у газеті *"Комсомольський прапор"*, яку видають в Івано-Франківському, 20 вересня 1975 року з'явився наклеп під заголовком "Сповідь". У ньому читаю: "Відбував зі мною покарання, так би мовити, мій земляк, мешканець села Маняви, колишній бандерівець Дмитро Верхоляк. На його руках кров багатьох невинних людей. Час би зрозуміти йому всю помилковість його шляху. Так ні. Прикривається, хитрує,



нашіптує..." Справжні автори цих рядків прекрасно знають, що їхній наклеп безкарний. Так, у 1976 році мене викликали на бесіду з представником КДБ з міста Києва капітаном Гончаром, начальником місцевого КДБ майором Помазом і капітаном з управління. Вперше за 22 роки в моїй присутності було зачитано пункти мого звинувачення, після чого мені оголосили: "Убивства в нього немає, але він здійснював охорону районного керівника СБ, а чим СБ займався, ми знаємо". Ось вам і закон, і розправа.

Незадовго до своєї смерті моя мати зважилася поїхати до самої Москви на прийом до Підгорного, благаючи переглянути мою справу. І тоді в заступника державного прокурора СРСР Терехова з'явився брехливий документ про співучасть в убивстві якогось громадянина. Насправді цей громадянин живий до сьогоднішнього дня. Брехливий документ за підписом Терехова від 3 листопада 1966 року зберігається в моїй справі... Ця брехня в дрібницях — ніщо порівняно з великою брехнею про народ. Ніде в жодному виданні я не зустрічав об'єктивного дослідження подій, які відбувалися в післявоєнні роки в Західній Україні. Адже на придушення національно-визвольного руху було кинуте величезну кількість військ МВС. Шість років після війни, влітку 1951 року, в облаві на села Чорний Потік, Білі і Чорні Ослави Яремчанського району брало участь близько 10 000 солдатів. Ще в 1952 році на території між Лімницею та Солотвинською Бистрицею війська МВС (120 машин) спустошили навколишні села. Часто влаштовували блокади місцевостей, засідки опергруп по кілька гарнізонів в одному селищі. Місцеве населення мордували, тероризували, вивозили на Сибір.

Ланцюгові загони, сотні сексотів, платних агентів-інформаторів, винищувальні загони з покидьків і нікчем, із найновішою, навіть хімічною, зброєю, радіоапаратурою. Про червоний терор, грабунки і насильства в Західній Україні протягом 12 післявоєнних років, звичайно, ні слова.

Моє життя минає в ув'язненні. У мене відняли молодість, здоров'я, Батьківщину. Я не маю елементарних людських прав. Мені ставлять у провину навіть заяви, скарги, протести, до яких я вдаюся як політв'язень. Навіть за свої добрі стосунки з молодістю інтелігенцією, що перебуває в таборі останнє десятиріччя, мені доводиться розплачуватися. Все своє життя я прагнув знань і завдяки цим людям їх набуваю, але й за це карають. Щоденні знущання сьогоднішніх каретелів нічим по суті не відрізняються від швидкісних розправ їхніх попередників, тих, від якихви голосно відреклися в 1956 році. Ті, однак, були гуманніші. Вони розстрілювали одразу, а ви розтягаєте муки на десятки років. Вони руйнували,

знищували, спопеляли нашу культуру і нас відкрито, без жодного кумфляжу, без жодної личини гуманізму, в яку наряжаєтесь ви. Я не прошу у вас волі, ні повернення на Батьківщину, нічого. У тюрмах, таборах я пізнав вашу природу, чужу самим підставам тієї цивілізації, до якої належить мій народ. "Таким, як ти є, тобі живим звідси не вийти", — говорите ви устами своїх адміністраторів. Що ж, застосуйте до мене засоби знищення, які застосовували до моєї країни, до мого народу, до моїх однодумців у роки боротьби за нашу національну і політичну свободу, якщо ви не маєте місця для людини, вірної своїм преконанням, своїм національним святиням, яка зберігає вірність своїй вірі, своєму БОГОВІ.

14 жовтня 1976 р. зона 35

(підпис) *Дмитро Верхоляк*

#### **НОВА ЖЕРТВА БЕЗЗАКОННЯ**

8 грудня о 7-ій годині ранку на квартиру Йосифа Самійловича Зісельса, на вул. Гайдара, 7, кв. 23 у Чернівцях прийшли представники влади і пред'явили йому санкцію на обшук помешкання та арешт. Тими людьми були слідчий прокуратури Варюшин, капітан міліції Кравчук, капітан у міліцейській формі і двоє понятих.

Йосиф Зісельс якраз вибирався вилетіти до Москви, де він хотів узяти участь у демонстрації з приводу Дня прийняття Декларації прав людини.

У санкції прокурора за № Я-1070 основою для обшуку й арешту значилось: на квартирі у Й. Зісельса є матеріали, які містять у собі вигадки і наклепи, скеровані проти радянської влади.

Обшук був майже формальний, бо перед тим, 10 листопада 1978 р., та сама група провела ретельний обшук, який тривав 12 годин, і вилучила 82 назви різних матеріалів, які можна було якось підігнати під формулу, вказану в санкції прокурора. В основному, це були вірші неопублікованих одіозних у Радянському Союзі поетів (Цветаєва, Мандельштам, Даніель), матеріали самвидаву і окремих діячів правозахисного руху, деякі твори Солженіцина, Сахарова, матеріали про спеціальні психіатричні лікарні в Радянському Союзі, біографія українського політв'язня Михайла Луцика і матеріали про нього, листи, адреси, фотографії дисидентів та інше.

Йосиф Самійлович Зісельс народився 2 грудня 1946 року в Ташкенті. Наприкінці 40-х років він з родичами переїжджає до Чернівців, де закінчує середню школу, а в 1969 році фізичний факультет Чернівецького університету. При кафедрі, як

рекомендував професор, його не залишили через національну приналежність. У тому році одружується. Тоді ж забирають його до армії, у флот, звідки він мобілізується простим матросом у 1971 р.

7 місяців він ходить від установи до установи у пошуках роботи, поки не влаштується інженером техконтролю на Чернівецькому телецентрі, де працював аж до арешту.

Так Йосиф Зісельс не вписувався в "нормальний образ" комсомольця, радянського студента, радянського матроса, не вписується він і в образ радянського службовця. На політзаняття він не ходить, а якщо ходить, то не мовчить, з начальством у злагоді не живе, - на кожному кроці стає до боротьби з будь-якими викривленнями, змагає до правди. Не залишаються боржниками і властимущі. Його виганяли з комсомолу, дошкулювали доганами, "проробляли" на зборах, фабрикували, фальсифікували факти. Ось як він пише в заяві першому секретареві Чернівецького обкому КПУ — Дихусарову В. Р. від 2 листопада 1978 р.: "Все действия против меня, какими бы демагогическими фразами они ни прикрывались, я рассматриваю как дискриминацию за мои нравственные и политические убеждения, как грубое нарушение естественных человеческих прав на труд и свободу убеждений. Я готов отстаивать свои убеждения в свободной открытой дискуссии, но не могу ничего, кроме слова правды, противопоставить незаконным преследованиям КГБ, клевете в газете и бесчестным попыткам администрации лишить меня работы—единственного источника существования моей семьи".

Останні роки Йосифа Зісельса пройшли в інтенсивній роботі, скерованій на захист політв'язнів, яких органи КДБ утримують у спеціальних психіатричних лікарнях, моральній і матеріальній допомозі їхнім сім'ям, у спілкуванні з політичними засланнями та іншої правозахисної діяльності, у підтримуванні тісних контактів з Українською групою сприяння виконанню Гельсінських угод, членом якої він хотів стати, якби не перешкодив арешт.

**Прокуророві Чернівецької області,  
Старшому слідчому прокуратури м. Чернівці  
ЯНОВСЬКОМУ  
від гр. ЗІСЕЛЬС І. Б.  
ЗАЯВА**

Будучи дружиною Йосифа Зісельса, повністю поділяючи його переконання, я однаковою мірою брала участь у допомозі політичним в'язням, засланням, в'язням спеціальних психіатричних лікарень і в правозахисній діяльності.

Уся ця діяльність не суперечить жодному з законів СРСР/УРСР, Заключному Актові наради в Гельсінкі, Загальній Декларації прав людини ООН. Я вимагаю негайно звільнити мого чоловіка і припинити його справу. Я заздалегідь заявляю, що категорично відмовляюся брати участь у судовому розгляді як свідок. Вважаю своїм обов'язком заявити, що, поділяючи переконання свого чоловіка, я разом з ним брала участь у правозахисній діяльності, так само відкрито і не порушуючи законів. Вважаю, що ні я, ні мій чоловік не скоїли злочину. Проте, якщо справу мого чоловіка не припинять, я готова стати пред судом разом з ним і на тих самих підставах.

(підпис) *Ірена Зісельс*

**НАПЕРЕДОДНІ РОЗПРАВИ. (З листа Василя Овсієнка).**

... У мене біда. 18 листопада до мене приїздила Оксана Яківна Мешко та Ольга Орлова (з Житомира, сестра Сергія Бабича). Нас затримала міліція на зупинці автобуса, привезли до сільради, допитали, обшукали торбинки жінок і силою вивезли їх із села. Капітан Славинський мене обматюкав, схопив за комір і добряче шамотнув. Погрожував улаштувати справу. 8 грудня мене викликав слідчий Дяченко К. та оголосив, що мене підозрюють у вчиненні злочину: опір працівникам міліції з застосуванням насильства і погроз, (ст. 188-1, ч. II, від одного до п'яти років). Виходить, що я напав на Славинського і навіть відірвав йому знаменитого гудзика. А лейтенанту Безленку навіть чимось погрожував. Усе це — несусвітня брехня, але менше 5-ти років не чекаю. 1 грудня я подав був до суду тих двох та ще працівника обласного управління М. В. Смаглія. Справа розв'яжеться, гадаю, скоро, за кілька тижнів. Маю тут саму матір і та неписьменна: Фросина Яківна. 9. 12. 1978 року.

Примітка: коментарі зайві Так фабрикуються справи на багатьох інакодумців. Радянські службовці могли б радіти, що так оперативно використовують своє безконтрольне положення в боротьбі проти інакодумців, якби була абсолютна певність, що вирощене ними дитя беззаконня не набешкетує і у їхній власній хаті.

## НАШІ ЗАВДАННЯ

На Україні рух за права людини має свою особливість. І це зрозуміло. Україна належить до тих націй, які знаходяться у великому державному конгломераті на дуже хистких і непевних засадах. Офіційно Україна — держава в союзі держав з усіма правами союзної держави. Фактично й сама держава, і її права — звичайнісінька фікція. За шість десятиріч українців навчили чітко розрізняти дві сторони правового стану України. Вони добре втямили, що права українського народу можна вихвалити в пресі, по радіо, телебаченню — це надійна дорога до почесей і чинів, але ні в якому разі не слід домагатися їх реалізації на практиці — це певний шлях на ешафот та в концентраційні табори. На сторожі неписаного розмежування стоїть ціла армія партійних керівників і органи держбезпеки. Вони уважно стежать за сміливцями, що всерйоз сприйняли паперові права українського народу і вимагають їх реалізації. Для таких — місце у Володимирській тюрмі, таборах Мордовії та Приуралля, у психіатричних лікарнях.

Зусилля партійного і всього радянського апарату спрямовані на те, щоб убити рештки національної свідомості українського народу і українськість звести до кількагодинної передачі по радіо і телебаченню. Ще можна реалізувати національні прагнення українців у гопаку на сцені. В організації святкування річниці Шевченка чи Лесі Українки таких прагнень реалізувати не слід — пахне націоналізмом. Хочете вийти на сцену з Шевченком, пропустіть його крізь густе сито партійної цензури: Вас турбує новонароджена теорія східнослов'янського світу, краще про це не балакайте. Ви вболіваєте за спалений музей Максимовича — пам'ятайте, що це вигадка і наклеп.

І тому кожен, хто думає про права людини на Україні, стикається з проблемою національних прав українського народу. Національні права стали вагомою частиною загальнолюдських прав нації, що прагне відстояти себе під сонцем.

Саме з засад єдності загальнолюдських і національних прав українських громадян виходила українська Група сприяння виконанню Гельсінських угод. Матеріали, які вона опублікувала за останні 2 роки, підтвердили правильність її позиції.

Українська Група розпочала свою діяльність в умовах посилення репресивних заходів та відвертої українофобської політики радянського уряду. На останньому партійному з'їзді в Києві перший секретар ЦК партії України виголосив свою промову російською мовою. Для слухняної армії партійних активістів виступ Щербицького став сигналом для остаточного витіснення української мови з усіх державних установ, навчальних закладів, фабрик та заводів України. Без декретів, постанов, введення спеціальних статей у конституцію здійснено захід, який ще раз перекреслив національні права українського народу. Не було маніфестацій, страйків, заворушень. Багатомільйонна нація мовчки проковтнула внутріполітичний курс адміністрації України і почала пристосовуватись до нових обставин. Послух державного апарату і мовчання великого народу, над яким вчинено нечуване насильство, повинен насторожити всіх чесних людей світу. Адже таким способом можна здійснити будь-який захід, наслідки якого тяжко предбачити.

Пройде деякий час і ортодоксальна публіцистика відзначить цю подію, як прояв постійно зростаючої інтернаціональної свідомості українського народу і подолання національної обмеженості. А покищо кампанія ведеться мовчки без будь-якого теоретичного обґрунтування. Народ теж мовчить. Постійні репресії і страх скували його волю, а правосвідомість довели до рабського рівня: уряд усе може, бо ще й не таке робив.

Партія і уряд хочуть мати роботів, які ретельно виконують свої професійні обов'язки, але зовсім не торкаються політичних проблем і добровільно передоручають їх найвищим верствам партійного керівництва, а за собою залишають право славити вождів партії, співати гімни і бити поклони перед вівтарем живих і мертвих партійних богів.

І тому, коли в листопаді 1976 року виникла Українська Група сприяння виконанню Гельсінських угод та почала контролювати стан прав людини на Україні, постійно публікуючи матеріали про їх порушення, радянський уряд вороже зустрів її діяльність. До утворення Групи всередині держави не було організацій чи товариств, які об'єктивно могли б перевірити видані радянською владою політичні векселі. Півстіліття радянська влада їх видавала і тут же викидала до смітярки. Там опинилися права на збори, маніфестації, свободу слова, друку, віросповідання та інші.

І раптом на історичну арену виходять люди, які почали витягати ці векселі і пред'являти їх для оплати. Політичні банкроти обурились, і обрушили на Групу героїв усю вагу і міць державного кулака. За короткий час з десяти членів Української Групи 6 та один співчуваючий були заарештовані, а решта піддані такому нечуваному адміністративному пресові, що можна тільки дивуватися, як у подібних обставинах Група існувала і поповнювала свої ряди новими членами.

Проте було б помилково вважати, що репресії спрямовані лише проти Гельсінської Групи на Україні. Будь-яка діяльність, чи навіть пасивна позиція інакодумців, що не відповідає духові політики правлячої верхівки, завжди зазнавали переслідування. Багато з них гинуть при загадкових обставинах. Недбало проведене розслідування подібних убивств (як правило, вбивці не покарані) нашою державою, що в державному апараті вже є сили, готові приховати подібні злочини, а може й заохочувати їх.

19 вересня 1962 року невідомий убивця втопив у Дніпрі молодого Дніпропетровського поета Олександра Григоренка, який під час перебування в армії критикував відверте українофобство, за що 3 роки відбував ув'язнення в Мордовських таборах. Повернувшись з ув'язнення, він писав вірші, наполегливо готувався до навчання в університеті, поки рука вбивці не перервала намірів 24-річного юнака.

Священик Луцький з Николаївського району на Львівщині зовсім не втручався в політичне життя. У своїх проповідях він картав аморальність, алкоголізм, розпусту, вчив шанувати мову та звичаї рідної землі. Проповіді Луцького знаходили ширший відгук серед населення. Авторитет Луцького ріс. Люди горнулися до церкви. Посипались відверті та анонімні погрози. Зимової ночі 1975 року вбивці підступно викликали Луцького з домішки і замучили в стайні. Мешканці села знають обставини вбивства, пошепки називають прізвища вбивць, але розслідування справи нічого не дало. Офіційна версія — самогубство. Чи не є священик Луцький жертвою режиму однопартійної нетерпимості, який для утвердження захитаних ідейних позицій вдається до вбивств інакодумців, котрі своїм авторитетом і громадською порядністю були живим докором філософії і практиці ненависті та злочину.

Восени 1978 року на Львівщині в селищі Щирець Пустомитівського району міліціонер убив людину і уникнув покарання тільки тому, що вбитий за життя вихваляв бандерівський рух.

Типовим явищем сьогодні є грубе переслідування та шельмування в пресі людей, що критично ставляться до існуючих порядків. На Івано-Франківщині живе відомий на Україні та поза її межами художник Опанас Заливаха. Він не бере участі в правозахисному русі, але не визнає себе винним, не виступив у пресі з покаянною статтею, словом, залишився на тих позиціях, які відстоював до ув'язнення 1965 року. Саме громадська позиція художника Заливахи була причиною звинувачення його в хуліганстві і ув'язненні в Івано-Франківській тюрмі на два тижні. Івано-Франківська обласна газета видрукувала статтю, в якій зводились

наклепи на порядну людину, Опанас Заливаха написав протест, але такий протест може надрукувати лише самвидав.

До помешкання Оксани Мешко ввірвався бандит з пістолем у руках і вимагав від 74-річної жінки грошей. Хоч бандит не дуже конспірувався (сусіди записали номер машини, якою він від'їхав), міліція злочинця не виявила.

До Української групи дійшли сигнали, що проти колишнього українського політв'язня Овсієнка, який живе в с. Леніне на Житомирщині, місцеві власті готують кримінальну розправу.

Це лише побіжні штрихи до характеристики "законності" переслідувань інакодумців на Україні. КДБ має досить широкий набір методів, за допомогою яких старається задушити інакодумство.

Останнім часом з концтаборів повертаються сотні українських політв'язнів, які відсиділи в неволі 25-30 років. За чверть століття вони пройшли тернистий шлях від Колими до Мордовії, залишаючи за собою на необжитих колись просторах міста, шахти, автомагістралі. Це їх руками вибудовані шахти Караганди, Воркути, Інти, Тайшетська траса. Багато з них стали там інвалідами. Але повернувшись з ув'язнення людьми похилого віку, вони пенсіями не забезпечені, десятиліття важкої праці в стаж не враховують. Ці люди мусять у свої 70 років працювати або жити з ласки рідних чи друзів.

Проте всіх цих знущань виявляється мало. З кіл, близьких до КДБ, повзуть чутки, що "не стоить возитися з цими отщепенцями. В друге время с ними расправились бы одним махом". Виявляється, анемічна радянська законність ще зв'язує декому з каральних органів руки. І тому вони обробляють відповідні верстви населення і готують їх до розгулу, як "в своє время". Зловісна тінь минулого висить над нашим народом і кличе до активної дії. Ми не можемо допустити, поки сьогоднішнє беззаконня, насильство і злочин наберуть розмаху 30 років і стануть основним знаряддям у вирішенні внутріполітичних труднощів. Історія вже не один раз демонструвала нам, що вчинений масовий злочин не перестає притягувати до себе мисливців легкої політичної наживи. Від усіх нас, від нашої громадської активності буде залежати: наступить такий момент, чи ні. Ми не повинні забувати, що деспотизм виростає на полі, густо угноєному громадською байдужістю та пасивністю.

Наша активна громадська позиція протистоїть тим, які вважають, що в уніфікованому суспільстві діяльність правозахисного руху не має якогось значного впливу на внутрі-

політичне життя країни. І чи варто нести такі великі жертви, коли результати сумнівні?

Всупереч подібним міркуванням ми переконані, що саме в суспільстві, подібному до нашого, острівці правозахисного руху можуть стати великою силою і дати поштовх до його морального оновлення.

Ми далекі від рожевого оптимізму. Ми усвідомлюємо випробування, які чекають на нас. Але ми твердо переконані, що наша праця не пропаде даром. Вона потрібна тим, хто чекає підтримки в обороні проти беззаконня, хто шукає активної громадської позиції, на яку може оперти своє ослаблене сумління. Нарешті ми прагнемо відстояти свої елементарні людські права, бо переконані, що подаровані милостиво властивими такі права хисткі і непевні.

Ми віримо у свою правоту та успіх. Адже не можуть люди довго терпіти правопорядок, при якому чесних і мужніх громадян кидають до тюрем та концтаборів тільки за те, що вони інакше думають і не вміють та не хочуть лукавити.

Українська група сприяння виконанню Гельсінських угод і надалі буде знайомити українську та світову громадськість з фактами порушення:

національних прав українських громадян;

національних прав представників інших народів, що населяють Україну.

релігійних прав; прав на свободу думки, слова і поширення інформації;

прав на освіту, працю, пенсійне забезпечення, незалежно від політичних поглядів і релігійних переконань;

прав вільного вибору місця проживання;

прав на відкритий розгляд усіх судових справ, у тому числі й політичних;

прав, визначених статусом політв'язнів, у місцях ув'язнення;

прав, що захищають гідність, здоров'я, життя політв'язнів у концтаборах та тюрмах;

прав на боротьбу проти використання психіатричної науки з політичною метою.

Боротьба за права людини стала світовим процесом. Сьогодні рівень демократії визначається рівнем прав людини. Беззаконня і зневага людської гідності опинилися біля ганебного стовпа історії.

Щоправда, деякі уряди визнають права людини з неохотою. Але час робить своє. Міжнародна гарантія прав людини стає елементом правосвідомості дедалі більшого числа людей світу. Завтра ці права стануть необхідністю. І ми будемо працювати, щоб це завтра прискорити.

Члени групи:

*Оксана Метко, Олесь Бердник, Іван Кандиба, Віталій Калиниченко, Василь Стрільців, Петро Січко, Василь Січко, Ніна Строкатова, Юрій Литвин, Василь Овсієнко.*

## **ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ НА УКРАЇНІ, ЙОГО ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Сьогодні вже з твердою певністю і на весь голос можна сказати, що всупереч волі радянсько-партійно-державного керівництва, всупереч його ідейно-політичним доктринам, всупереч терорів та репресіям над борцями за громадянські права і свободи в СРСР — правозахисний рух не знищено. Він існує в Радянському Союзі як dokonаний факт, як суспільно-прогресивне явище не лише союзного, але й світового значення.

Боротьба за громадські права і свободи в СРСР є прояв об'єктивних антагонізмів, що діють між суспільством і державою, вона є мірою росту суспільної свідомості, яка в найвищій своїй зрілості конкретизується в формах правозахисної діяльності — найбільш гуманних і прогресивних формах боротьби людства за мир, демократію і свободу.

Правозахисний рух у Радянському Союзі родився з суспільної необхідності і потреби захисту прав людини і громади від постійних правопорушень з боку партійно-державної бюрократії. Цей рух ріс і дозрів на ґрунті критично-ліберального інакодумства, яке на початку 1960-их років набрало загальносоюзної значимості і на сьогоднішній день являється характерно-визначальною стороною життя радянського суспільства на сучасному [етапі] його розвитку.

Дійсна природа суспільного життя, його органічний поступ вперед, наочно показують той безперечний факт, що інакодумство, [— це] суспільне явище, притаманне всякому суспільству, з будь-якими формами та соціально-політичними структурами. Цей факт геть спростовує як ліві, так і праві тоталітарно-державницькі теорії, згідно яких партія, держава, народ є гармонійно ціле, де немає і бути не мусить ні інакодумства, ні політичної боротьби, ні боротьби соціально-економічної, ні всього того, що суперечить чи суперечило б режимові влади.

Інакодумство, ясна річ, існувало і існує в кожній країні, але на відміну від демократичних країн, в тоталітарних воно існує поза законом, тобто не має ні фактичного, ні юридичного права на існування, на суспільне самовизначення. В цих країнах інакодумство існує як суб'єктивний фактор з постійною тенденцією до об'єктивізації.

Так було за часів Гітлера в Німеччині. Так було у фашистській Італії та франкістській Іспанії. Так було в період культу Сталіна в

СРСР. Так є і так буде повсюдно, де держава перебирає в свої руки всі функції суспільного життя і являється] там його визначальником.

Викриття культу особи Сталіна та його трагічних наслідків, проголошене з трибуни XXII з'їзду КПРС, було тією блискавкою, що освітила бодай і на короткий час, жахливу дійсність сталінської епохи, страшний досвід антигуманних сталінських метод побудови т. зв. соціалізму в СРСР. Досвід, який змусив передову частину населення (найперше інтелігенцію) не лише тверезо подивитися на радянську дійсність, але й глибоко задуматися над ідейно-політичними засадами, на яких воно будувалось. Саме з цього почалася критична переоцінка матеріальних і духових вартостей, набутих сталінським соціалізмом, переоцінка, що показала, до яких страшних і ганебних злочинів вдається держава, коли її діяльність не контролюється і не обмежується з боку суспільства. Зрозуміло, навіть в умовах хрущовського лібералізму напівофіційний критицизм не міг не вступити в опозицію з параднодержавним способом мислення, яке вбачало в критичноліберальному інакодумстві серйозну загрозу однопартійному режимові в СРСР, а це, як відомо, привело до репресивних метод боротьби з цим новим видом "антирадянської діяльності". Разом з цим офіційна державно-політична доктрина найповніше виразилась у тезі про загальнонародність радянської держави як теорія т. зв. держави "диктатури пролетаріату". Не буду тут доводити, як далеко і в який бік відійшла "загальнонародна держава" від марксистсько-ленінського вчення. Хай це залишиться на совісті "вірних ленінців"!

Лише підкреслюю те, що вже сама існуюча в Радянському Союзі політична реальність більше, ніж що інше, спростовує Хрущовсько-Брежнєвську теорію "загальнонародности" радянської держави.

Суспільство і держава аж ніяк не тотожні явища, і їх теоретичне ототожнювання є політична демагогія, спрямована на те, щоб приховати справжні протиріччя, що існують між цими двома явищами.

Держава це є замкнута технічна система, яка в тоталітарних країнах досягає своєї, так би мовити, ідеологічної завершеності — соціально-політичного деспотизму.

Суспільство — це живий організм, що живе і розвивається за своїми природними законами з тенденціями до все більшої свободи.

Сучасне інакодумство в СРСР постало з критичного

переосмислення радянської дійсності, з критичного ставлення до державности, до її партійно-бюрократичного способу мислення, до її практичної діяльності.

І найповніше це інакодумство проявилось і зформулювалося в діяльності гельсінкських правозахисних груп, які понад два роки мужньо борються за громадянські права і свободи в Радянському Союзі.

Інакодумство на Україні має свої глибокі революційно-демократичні і ліберальні традиції.

Національно-визвольна боротьба українського народу була завжди наповнена змістом соціальної і особистої свободи (*антифеодальний характер національно-визвольних рухів*) і саме тому цю боротьбу не можна кваліфікувати як суто національну.

Свободолюбство, демократизм є характерними ознаками як українця, так і всієї української нації. Отож і не дивно, що боротьба з іноземним поневоленням велась під знаменами національної самобутності, свободи і демократії (народовласти). На цих засадах була створена Козацько-селянська республіка — унікальне явище того часу! — яка своїм демократичним духом викликала страх і ненависть феодално-монархічного світу.

Знищення Козацької республіки, придушення національно-визвольних рухів, закріпачення селянства — незаперечні докази того, які саме "блага" принесла російська державність українському народові. 250 літ панування на Україні царських сатрапів з їх драконівськими методами управління, постійне цькування, гоніння і фізичне винищування людей, що чинили опір беззаконню, не змогли вбити свободолюбний дух України, її ненависть до всіляких форм примусу та гноблення. З найповнішою силою цей дух відбитий у творчості геніального Тараса — найбільшого інакодумця України, який став прапором духовної революції українського народу, що спрямувала революцію соціальну на Україні 1917 року в національно-демократичне русло, з [чого] постала Українська Народна Республіка з її вищим органом — Центральною Радою.

Більшовицька влада, т.зв. "власть советов", не принесла українській нації ні національної, ні соціальної, ні особистої свободи. Навпаки, більшовизм зробив усе (починаючи соціальною демагогією, кінчаючи прямою інтервенцією) для повалення Центральної Ради, а з нею і Української Народної Республіки, яка як відомо, виникла в ході національно-демократичної революції і діяла на демократичних засадах.

Ставлення більшовицького режиму до української нації, по

суті, мало чим різниться від ставлення до неї російського царату. Формальні права і свободи були дані Україні центральною більшовицькою владою не для реального користування ними, а виключно в пропагандистських цілях: Україна і надалі залишилась колонією російської советської імперії, а найменша спроба вийти з колоніального стану розцінювалася більшовицькою владою як контрреволюційна націоналістична діяльність, яка підлягала найжорстокішій боротьбі і репресіям (одному Богові відомо, скільки українського населення винищено за їхні національні змагання, активні і пасивні).

І все ж, ні "красный террор", ні голод 1933 року, ні репресії 1934-1937 [років], ні післявоєнна боротьба з "бандерівським бандитизмом" не зламала свободолюбного духу українського народу. Він, як той мітичний фенікс, згорає і знову піднімається з попелу.

Шістдесяті роки — найбільш плідні в Україні напівофіційним інакодумством з його гуманізмом і жадобою до соціально-політичної свободи. Плеяда т. зв. "шістдесятників" у літературі (І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Драч, М. Вінграновський, Ліна Костенко, О. Бердник, В. Мороз, В. Чорновіл та багато інших) сприяли розвитку інакодумства на Україні. (Скінчилося це судовими процесами, політичними, закритими). Варто зазначити, що для інакомислячої молоді 1960-их років радянські політичні табори та в'язниці стали вишколом, де проходив найактивніший процес переоцінки духовних цінностей. Із цих "університетів" вийшло чимало видатних борців за громадянські права в СРСР, зокрема на Україні: Антоненко-Давидович, Л. Лук'яненко, І. Кандиба, О. Мешко, Н. Світлична, Н. Строкатова, В. Чорновіл та інші.

Ідея правозахисного руху на Україні зріла і виношувалася задовго до створення Української гельсінкської громадської групи.

Можна з певністю сказати, що вже в 1960-их роках первовісником її був Левко Лук'яненко, — організатор і надхненник боротьби за національне звільнення України шляхом референдуму та соцперетворень і земельних реформ на індивідуально-кооперативних засадах.

Гельсінкські угоди та заключний акт цих угод були тим зовнішнім поштовхом, що прискорив самозародження правозахисних груп в СРСР, надавши їм сучасну форму існування.

Не зменшуючи ролі і значення суб'єктивних факторів у створенні гельсінкських груп у Радянському Союзі, віддається належне їх основоположникам: Ю. Орлову, П. Григоренкові, О.

Гінзбургові, [А.]. Шаранському, М. Панді й іншим в Росії; М. Руденкові, О. Берднику, О. Мешко, Л. Лук'яненкові, О. Тихому й іншим на Україні; необхідно сказати, що правозахисний рух на Україні і в інших республіках СРСР не являється довільним витвором окремих, бодай і дуже талановитих осіб. Ясна річ, що особа має провідну роль у всякій діяльності, але сама діяльність обумовлена об'єктивними причинами, які в значній мірі цю діяльність визначають. Це стосується і правозахисного руху: і його об'єктивна обумовленість криється в радянській дійсності, у її соціально-політичній структурі та економічній формації. Саме в цьому розумінні правозахисний рух має об'єктивні причини свого існування та розвитку.

Піонерами і засновниками Української групи Гельсінкі стали люди, які не лише виростили з радянської дійсності, але й увібрали в себе трагедію нашого віку (війни, геноцид, ув'язнення) як: Олесь Бердник, Левко Лук'яненко, Оксана Мешко, Олекса Тихий. Вони знають радянську державність у її оголеному вигляді, миритися з якою більше були не в змозі, в силу своєї духовної природи. Письменник Микола Руденко пройшов пекло війни, йому добре знані 1933-1937 роки на Україні. Сумління не дозволяло йому йти в перших лавах ідеологічної верхівки Спілки письменників Української РСР, яку використовує уряд у своїх цілях. Пошук справедливих національно-правових і економічних рішень українських проблем змусив Миколу Руденка очолити правозахисний рух на Україні, в якому він знайшов сенс свого життя, сво[є] покликання.

З перших днів створення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод на її членів розпочато органами КГБ переслідування, шантаж, загрози і репресії.

Судовими процесами над правозахисниками: М. Руденком, О. Тихим, Л. Лук'яненком, М. Матусевичем, М. Мариновичем, П. Вінсом карні органи гадали правозахисний рух на Україні зломити і ліквідувати. Слідству КГБ і суду не вдалося морально зламати жадного члена групи, і цей моральний фактор зміцнив і активізував правозахисну діяльність групи — до неї ввійшли нові члени: педагог В. Стрільців, батько і син Січки, Юрій Литвин, Василь Овсієнко. Суди над членами Української групи проведені на периферії, закритими, в повній ізоляції від людей, громадськості і преси. Людей не засудили, а вкрали. Мужність і героїство цих людей лишилося світовій громадськості невідомими, так само, як і своїм країнам — вони залишилися переможеними, але не скореними!

Гельсінкські групи в СРСР не пише продовжують існувати, але й активно діяти. В чому ж їх сила й живучість?

Індивідуальні якості членів групи в значній мірі визначають силу і життєвість правозахисного руху, однак вони не являються тією "живою водою", що живить весь рух і надає йому сили. На мою думку, живучість і сила Гельсінкських груп криється:

поперше — у самому суспільному організмі, в його поступі до демократії і свободи. Саме ця животворна сила родила інакодумців: А. Сахарова, Ю. Орлова, М. Руденка, Л. Лук'яненка, Петра Григоренка й інших видатних людей нашої доби, незчислених;

подруге — життєву силу і енергію правозахисним групам СРСР надає той факт, що вона являється визнаними і невід'ємними ланками світового правозахисного процесу;

потрете — живучість і сила правозахисного руху в СРСР є ще і в тому, що цей рух не політичний, про що було засвідчено в деклараціях, заявах, документах гельсінкських груп, а також в усних та письмових заявах до ООН і урядів, учасників Гельсінкської наради, нашим представником за кордоном Петром Григоренком: "Групи не являються партіями чи політичними організаціями і не ставлять собі за мету легальними чи нелегальними шляхами прийти до державної влади в країні..."

Соціалістичні і національні революції, громадські війни, трагедія останньої світової війни і життя людства на грані третьої — все це змушує світову громадськість шукати виходу зі страшного пута, куди загнав світ політичний мілітаризм, диктаторство, деспотія.

Сучасний правозахисний рух — це боротьба за такий спосіб життя, яке мирно розвивається за власними законами, прагнучи все більшої демократії і свободи, де б людина була творцем своєї долі, а не додатком державно-партійної машинерії, де б суспільство диктувало свою волю державі, а не навпаки.

Уся діяльність гельсінкських груп в СРСР спрямована на захист прав і свобод людини та суспільства від будь-яких зловживань з боку властей, це самозахист суспільства від деспотизму чиновницької бюрократії.

Українська група керується в своїй діяльності правовими принципами, вираженими в Загальній декларації прав людини, Декларації прав народів і націй, ратифікованих більшістю держав світу, а також Заключним актом Гельсінкських угод, підписаним 35-ма країнами світу. В своїй правозахисній діяльності Українська група Гельсінкі не виключає національне питання. Зокрема українське, яке не розв'язала ні "Великая Октябрская социалистическая революция" ні шестидесятирічне панування



"власти советов" на Україні. Питання національного самовизначення є найактуальнішою проблемою в житті українського суспільства.

Виключивши цю проблему зі сфери своєї діяльності, Українська правозахисна група втратила б своє національне і соціальне обличчя і не змогла б по-справжньому виконувати своїх правозахисних функцій.

Захист прав [і] свобод людини без захисту прав і свобод нації не має під собою ґрунту.

Українська правозахисна група за своїми принципами має вести боротьбу з політикою офіційного великодержавного шовінізму в його найрізноманітніших проявах, захищати право нації на свій самобутній розвиток, без чого не можна вести успішну боротьбу за свободу соціальну та особисту.

Так само група буде вести боротьбу проти будь-яких проявів національної ворожнечі в Українській РСР.

Українська група координує свою діяльність з Московською групою і виступає за найтісніший союз і солідарність усіх правозахисних груп СРСР і вбачає в цьому запоруку успіху правозахисного руху в Радянському Союзі.

Інтереси груп, як Московської так і Української, на Заході представляє член групи в екзилі генерал Петро Григоренко — один з піонерів правозахисного руху в СРСР.

Вступ до Української громадської групи Гельсінкі не обмежується національним походженням, професійними, освітніми та іншими ознаками. В групу приймаються всі ті, хто поділяє загальні принципи правозахисного руху в цілому і його національні особливості зокрема. Група веде і надалі буде вести боротьбу проти всяких політичних тенденцій у правозахисному русі.

Група — авторський колектив, і від кожного її члена бажано мати його авторський вклад на актуальні правозахисні теми та інформативний матеріал з цих же тем по Українській РСР.

Правозахисний рух на Україні є однією з провідних ланок міжнародного правозахисного руху, і його члени зроблять все від них залежне, щоб і надалі цей рух був інтернаціональний по своїй суті, при цьому не втрачаючи ні своїх національних особливостей, ні свого національного обличчя.

Член Української громадської групи Гельсінкі

*Юрій Литвин*

**ДОДАТКИ:**

**Заяви-протести в'язнів ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.).**

**Групі сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні від засудженого МОГИЛЕВСЬКОГО  
Олександра Івановича,**

нар. 1954 року, засудженого за ст. 206 ч. III на термін 7 років 7 місяців 11 днів особливого режиму.

Копія: **Генеральному прокуророві СРСР**

**ПРОТЕСТ**

25 червня 1972 року місто Дніпродзержинськ відзначилося особливою подією.

Автомашина спеціальної медичної служби проїжджала по вулицях міста і підбирала підпитих людей.

Як стало відомо пізніше, два міліціонери-водії самі були напідпитку.

Арештували на вулиці трьох, що, розспівавшись, йшли з гармошкою.

Замкнули в машину і повезли до витверезника.

По дорозі машина загорілася, троє молодих людей стукали, кричали, просили відкрити, в машині горів бензин. Палаючу машину бачили мешканці проспекту Ілліча, прохожі також старалися затримати, махали руками, кричали.

Палаючу машину вдалося затримати тільки тоді, коли легковий автомобіль випередив її і перегородив їй дорогу.

На крики з машини прохожі кинулися відкривати двері — двоє молодих людей були обгорілими трупами, третій ще жив, але помер від опіків того самого дня.

Людей зібралось дуже багато, два міліціонери втекли від місця, де стався випадок.

У водія проїжджої машини люди взяли бензину, облили міліцейську машину спецмедслужби і підпалили. Приїхали пожежники й міліція і почали гасити машину. Демонстранти порізали шланги і розігнали міліцію.

Цей стихійний вибух гніву вилився в масову демонстрацію; вирішили доставити обгорілу машину до міськкому партії і вимагати справедливої відповідальності винних у загибелі молодих хлопців.

Доставивши купу обгорілого металу до міської партії, висловлювали свій протест викриками.

Появилися солдати внутрішніх військ (були викликані з Дніпропетровська), намотавши на руки ремені, кинулися бити людей, на площі з'явилася кров.

У бік солдатів полетіли камені, летіли і в бік міськкому партії (зброя пролетаріату), сипалося скло з вікон, а зі стін міськкому кахляне облицювання.

Маса людей подалася до міського відділення міліції. Ледве підійшли до центрального входу, як пролунали постріли, почали розриватися Гранати з сльозоточивим газом, у відповідь летіли камені.

Приїхали солдати, і заворушення людей придушили.

Почалися поголовні арешти.

Коли мене, Могилевського О. І., заарештували, переді мною постала страшна, бругальна картина розправи.

Чути було жіночі й чоловічі стогони в кабінетах слідчого відділу.

"Працювала" і комісія на чолі з якимось генералом, але вони робили вигляд, що нічого не помічають.

Поділивши між собою жертв "злочину", вели допити зі страшними побиттями.

Били чим попало — палицями, ногами, не питали, де хто був, і взагалі чи був учасником заворушення. Коли з'являлася кров, заставляли змивати.

У побитті кожної особи брало участь п'ять-шість варварів-слідчих, від побитого вимагали підписувати сфабриковані покази, якщо людина відмовлялася підписувати фальшивку (в тому числі і я), все повторювалося наново.

Слідчий Волощенко часто повторював: "аби тільки була людина, а справу ми все знайдемо".

У камерах кожний розказував про себе, між ними були і мої сусіди: Гринь С, Градинь С. та інші.

Втискаючи у "воротники" по 30 осіб, везли до в'язниці в Дніпропетровську.

У середині липня 1972 року почалися суди, засудили близько 100 осіб, судили групами і поодинокі, терміни давали різні — від двох з половиною до п'ятнадцяти років.

5 червня 1972 року ранком до нас додому приїхала міліція й арештувала мою матір Кравець З. І.

Я пішов до міліції довідатися про матір, мені не сказали, де моя мати і що з нею сталося, але якось їй вдалося передати мені записку з КПЗ\* — просила зробити передачу, — але з міліції мене виштовхали в спину, не взявши передачі.

\* Рос. камера предварительного заключення — камера попереднього ув'язнення. (Прим, у порядку).

Під час слідства до мене приїхали два чоловіки — один з міськкому партії, другий з Києва.

Питали, чи вдоволений я радянською владою. Я відповів, що не вдоволений: Питали, чому я не вдоволений. Але я спитав їх: "Де моя мати і що з моїми молодшими братами?". Вони сказали, що матір засудили, а на моє друге питання не відповіли.

Я довідався, де моя мати і який термін їй дали, діставши від неї поштову картку, в якій поздоровляла мене з вісімнадцятиліттям (в тюрмі мені сповнилося 18 років).

Три роки відбував я міру покарання за невчинені злочини у місті Дзержинську, в таборі 308/5, де перебувало півтори тисячі людей.

Між в'язнями були Вишневський і Поклонський, знав їх як людей, несправедливо репресованих адміністрацією.

Доведені до розпачу 29 серпня вони рішили втекти — взяли машину і пустилися пробоєм на паркан, але їм перешкодили "побутовці", пробивши голову одному з них.

Тоді Вишневський і Поклонський вирішили забарикадуватися на другому поверсі і викликати прокурора з Москви.

З Дніпропетровська прибув начальник управління Храновський і сказав їм: "Я прокурор — я влада", — і наказав здатися. Вони відповіли йому, що коли не прибуде прокурор, вони на знак протесту проти сваволі — підпаляться.

Хось із представників управління відповів їм: "Ну то й підпалюйтеся".

Почувши таке, Поклонський і Вишневський підпалилися. Тут були й пожежники. Як тільки з'явилося полум'я з вікна, вони почали сяк-так гасити вогонь.

На слова "Ну, то й підпалюйтеся!" маса в'язнів (між ними і я) відповіли гучним обуренням на адресу адміністрації.

Адміністрація викликала групу солдатів у панцирнику червоного кольору, солдати в шоломах і з кийками в руках кинулися бити в'язнів.

На солдатів полетіли каменюки.

Прокурор міста передав (через мегафон):

Якщо в'язні продовжуватимуть хуліганські вчинки і спротив, до табору прийдуть озброєні солдати і будуть стріляти, і будуть притягати до кримінальної відповідальності за ст. 69-І КК УРСР ("дії, що дезорганізують роботу ВТУ"\*

\* ВТУ — виправно-трудова установа. (Прим, упорядника).

Цілий табір оточили озброєні солдати з собаками і міська міліція.

Через 30 хвилин ми всі побачили, як на вахту тягли за ноги по землі двох трупів з шнурками на шиї. Це були Вишневський і Поклонський.

їх відвезли до Дніпропетровська.

Наступного дня групу в шість осіб завезли до КПЗ, включно зі мною.

Той самий слідчий Волощенко сказав: "зготував першу справу, зготую і другу, можеш бути певний".

І сфабрикували нову справу.

Усім нам дали термін від п'яти до семи років до тих, що нам ще лишалися.

Мені, Могилевському О. І., застосували ст. 206 ч. III. Суд виніс вирок 5 років з додатком терміну, що лишався, 2 роки 11 місяців, і визнали особливо небезпечним рецидивістом.

Я не знаю, як добитися справедливості в державі, де за суто людський протест проти сваволі і беззаконня, за потоптання людських почувань розправляються довгою, нестерпною неволею.

Я злочину не поповнив, мій людський обов'язок — заступитися за потоптану справедливість.

Чому ж мене нищать?

У День оборони прав людини 10 грудня 1978 року, усвідомлюючи несправедливість вироків, винесених мені радянськими судами за нескоені злочини, я переконаний, що необхідно приєднати свій голос протесту проти потоптання прав людини в СРСР.

У День оборони прав людини проголошую одноденну голодівку протесту проти потоптання мого юного життя, прав, проти продовження репресій неволею!

4 грудня 1978

(підпис) Могилевський

**Групі сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні від ЛЕВІНА Олександра Степановича,**  
1950 р. нар., засудженого за ст. 206 ч. II! на термін 9 років, 9 місяців, 29 днів (загальний термін 19 років,  
9 місяців).

### **ЗАЯВА — ПРОТЕСТ**

Які тяжкі злочини можуть коїти діти — **тим більше в Радянському Союзі,** — щоб їм можна було відібрати волю, відібрати дитинство, юність та зрілі літа?! У 1962 році в Кишиневі, Молдавська РСР, спеціальна комісія у справах неповнолітніх присудила мене, Левіна Олександра Степановича, нар. 1950 року, взяти під варту з обов'язковим відбуттям терміну (до повного виправлення) у дитячій виховній колонії (село Солонці, Сорокський район, МРСР). Потрапивши до колонії, я на собі зазнав "**дбайливого ставлення до дитячих душ**". У колонії панувала цілковита сваволя з боку адміністрації, знущання над тими, хто не піддавався їхньому вихованню. Від 12 років мене піддають в СРСР репресіям та всіляким утискам, як моральним, так і фізичним, за те, що ненавиджу комуністів як несправедливу владу та обурений їхніми брутальними методами обробки "непокірних душ" та нехтуванням прав і свобод людини, що я відчув на власній шкурі. Комуністи-бузувіри скалічили мене фізично, позбавивши здоров'я у в'язничних катівнях (карцерах). За мої антикомуністичні переконання ці майстри темних справ з радянської "охранки" МВД двічі спровокували мене на злочин, під час якого моє життя було в небезпеці, і я був змушений вдаватися до самооборони. Після цього вони преспокійно виготовили на мене кримінальну справу, в якій (як потерпілі, так і деякі свідки) були платні агенти "охранки" з числа кримінальників, які за певну винагороду можуть відібрати людині життя чи зробити яку завгодно капосну справу без докорів сумління.

Коли я звернувся до начальника Дитячої колонії зі скаргою, що начальник відділу прилюдно і несправедливо знущався з мене, то мене як наклепника, запроторено до спеціальної душоубки розміром 40 x 60 см, де підлога і стіни були покриті цементним "кожухом", а я в самих трусах у жахливому холоді мусів стояти наструнко півдня. Після цього я втратив слух на півроку. Останнього разу мене побили до півсмерти за те, що кілька нас хлопців, протестуючи проти сваволі, застосованої проти нас, забарикадувалися в карцері. Зламавши двері, сам начальник колонії, майор Куку брутально бив мене чобітьми за **підбурювання до бунту**. А в м. Барановичі (БРСР) у тюрмі мене

попросту закували в наручні і підвісили на гак за те, що я вказав на беззаконня оперативної частини. Я міг би вичислити ще безліч фактів, але вистачить і тих, бо лицемірство прокомуністичної політики, її підступні утиски і криваві методи розправ над усіма інакшедумаючими людьми ні для кого не є секретом. І тут у концтаборі для особливо небезпечних рецидивістів (**Ворошиловградська область, селище Лозівський, У/1-314/60**) відбувається розгнuzдана оргія (упивання кров'ю жертв) демонів у синіх мундурах. За час мого перебування тут відбулося не менше десятка кривавих розправ над небажаними адміністрації особами, а керує цим оперативний відділ і начальник УЛ-314/60 майор Косогляд. Зразу ж по приїзді сюди, мене піддали репресіям, і оперативні працівники знову влаштували мені брудну провокацію, інсценізуючи конфлікт із в'язнем Дяченком, який є агентом "охранки". Це дало привід начальникові оперативного відділу капітанові Торчунові, інспекторові оперативного відділу ст. лейтенантові Шатову і черговому офіцерові капітану Панову позвірячому побити мене і запроторити спочатку в ШІЗО\* на 15 діб, а потім в одиночку, яка спеціально зготовлена для негайного винищення людей. Усі скарги, які я написав, знищили, і жодна не дійшла до прокуратури.

Поширюючи наклепницькі чутки про мене, начальник оперативного відділу і йому подібні стараються знищити мене морально, але навряд чи їм це вдасться.

Тому, на знак протесту проти розгнuzданого свавілля, що відбувається у катівнях радянських в'язниць і таборів, приєдную свій голос і оголошую голодівку у день 10 грудня, солідаризуючися зі всіма політв'язнями в Радянському Союзі проти потоптання прав і свободи людства.

10 грудня 1978 року.

(підпис) *Левін*

"ЛЛІЗО — штрафний ізолятор, або карцер. (Прим, упорядника).

### **До комітету оборони прав людини при ООН**

від жертви комуністичного терору і сваволі, **КОНОТОПА Валерія Корнійовича**

Адреса: **Ворошиловградська обл., селище Лозівський УЛ-314/60**

### **ЗАЯВА**

Я, Конотоп В. К., зазнав терору комуністичної агресії, який виявився у тому, що мене неодноразово били найбільш звірячими методами працівники установи УЛ-314/60. Мене не один раз бив начальник оперативного відділу капітан Торчун\*, застосовуючи при цьому недозволені методи. Так, 8 травня 1978 року капітан Панов та прапорщики Онін і Пінчуков жорстоко мене побили, вдягнувши при цьому на мене наручники в недозволений спосіб, вісімкою — одна рука за спину, а друга через голову. І протримали понад три години в наручниках. Після цього не могли відкрити наручників і почали розбивати їх у мене на руках, залишивши мені при цьому криваві рани. Медичної допомоги мені не дали, хоч я потребував її. Наступного дня, 9 травня 1978 року, я звернувся до начальника ВТУ УЛ-314/60, майора Косогляда В. І. зі скаргою, що мене жорстоко побили, але присутній при цьому капітан Торчун\* сказав: "Ти мало дістав", і розпорядився накласти мені наручники, а потім почав одягати їх на мене власноручно. Накладаючи мені наручники, він покалічив собі об них пальці. Тоді він почав обмащувати мені обличчя своєю кров'ю, і коли я вже був у наручниках і вимазаний кров'ю, мене замкнули до одиночки і тримали там цілий день. Я звертався зі скаргами до багатьох інстанцій Радянського Союзу, але позитивної відповіді не одержав. За свої скарги мені довелося зазнавати посиленого терору від осіб з адміністрації установи.

На підставі того, що в Радянському Союзі в місцях позбавлення волі органи внутрішніх справ провадять перевиховання методом терору і методом морального та фізичного приниження людини, я проголошую голодівку від 10 грудня 1978 року, як вияв солідарності зі всіма в'язнями тюрем і таборів СРСР і на знак протесту проти брутального топтання прав людини на території Радянського Союзу державними, партійними і адміністративними органами.

10 грудня 1978 року

(підпис) *Конотоп*

\*) Можливо, Торчун. (Прим, упорядника).

**Генеральному прокуророві СРСР** Копія: **Групі сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні** від засудженого народним судом Дзержинського району м. Харкова 28 березня 1978 за ст. 140 ч. II КК УРСР

**ШАТАЛОВА Володимира Івановича**, нар. 13 березня 1939 р. на 5 років позбавлення волі

### **ЗАЯВА—ПРОТЕСТ**

Цією заявою висловлюю протест проти кричущої, жорстокої сваволі радянських органів влади, актів насильства над людською індивідуальністю з боку працівників карного розшуку, слідства і суду у моїй справі, сфабрикованій органами влади міста Харкова, у справі людини, яка по суті немає права на захист і оскарження, бо всі вищі органи не займаються розглядом справи, а займаються бюрократичною писаниною.

У День оборони прав людини висловлюю протест проти потоптання прав людини і громадянина в СРСР.

Цей протест підкріплюю одноденною голодівкою 10 грудня 1978 року.

9 грудня 1978

(підпис) *Шаталов*

**Групі сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні** Копія: **Генеральному прокуророві СРСР**

Від громадянина СРСР, що став інвалідом від тортур і побиття під час дізнання в Заводському РВВС м. Запоріжжя 21-22 червня 1973 року, **ОКОПНОГО Анатолія Олександровича**, нар. 1937 р. в м. Ленінграді,

### **ЗАЯВА**

Через застосування тортур, кривавих злочинів під час дізнання, про які знали місцеві органи влади міста Запоріжжя, знав суд, який засудив мене на підставі сфабрикованої справи, та все це приховали, я став інвалідом. Після дворічних звернень до різних органів СРСР, а також Прокуратур Союзу і республіки, на одну з заяв до Президії Верховної Ради СРСР Прокуратура СРСР перевірила і встановила, що мене били і спричинили тілесне

ушкодження СЕРЕДНЬОЇ трудності. Прокуратурі УРСР доручено провести розслідування в порушеній кримінальній справі у зв'язку з фактом побиття мене з застосуванням кривавих катувань, щоб змусити мене визнати злочин, якого я не скоїв.

Розслідування вели від січня до жовтня 1975 року міська й обласна прокуратура Запоріжжя, ті, які знали від початку про те, що сталося, які бачили моє сине тіло на лікарняному ліжку у в'язничній лікарні м. Запоріжжя. Слідчі Харченко і Ламейко робили все, щоб тільки приховати правду, виблїти себе і винних. Брехливі експертизи місцевих лікарів (як я не домагався, мене так і не ознайомили з закритими судмедекспертизами), фальшиві очні ставки, приховування перед слідством 17 вибитих зубів, які прокуратура міста до закриття справи ховала, хоч вони були в міській прокуратурі. Сховали і знищили деякі документи, які викривають їх. Усе, щоб тільки приховати правду. Справу закрили, мовляв, через відсутність складу злочину. Де ж правда, де ж винуваті, де ж рівноправність перед законом, яка ж тоді вартість закону? Перевіряли, встановили побиття СЕРЕДНЬОЇ важкості, а складу злочину нема?

Звертаюся постійно до всіх радянських органів, щоб були встановлені правда і справедливість, одержую відповіді від Прокуратури СРСР, що розслідування не встановило, що били працівники міліції. На моє питання, щоб подали підстави, чому і коли закрито справу, чому мені не повідомили, на яких підставах закрито справу, взагалі не відповідають.

На знак протесту проти свого безправ'я, жорстокості, кривавої жорстокості моїх співвітчизників на моїй Батьківщині, проти беззаконня і потоптання прав людини, я тримав проголошену голодівку в 60-річчя Жовтневої революції (двогизневу), у річницю діючої Радянської конституції я також проголошував голодівку, про яку я повідомляв Вам, Прокуратурі СРСР.

На знак протесту проти кривавих злочинів, беззаконня і всіх інших потоптань прав людини проголошую голодівку в День оборони прав людини.

(підпис) *О. Окопний*

інвалід від тортур і побиття під час дізнання у нескоеному злочині 21-22 червня 1973 року

**Генеральному прокуророві СРСР Копія: Групі сприяння виконанню Гельсінських угод**

**на Україні від ФЕДОРОВА Юрія Леонідовича**, нар. 1938 р., засудженого за ст. 62 ч. II на термін 10 років.

#### **ПРОТЕСТ—ЗАЯВА**

У День оборони прав людини 10 грудня 1978 року, свідомий несправедливості вироків, винесених мені радянськими судами за нескоені злочини, я переконаний, що необхідно приєднати свій вияв протесту проти потоптання прав людини в СРСР.

У День оборони прав людини проголошую одноденну голодівку протесту проти потоптання моїх прав, продовження репресування неволею!

8 листопада 1978

(підпис) *Федоров*

**Генеральному прокуророві СРСР м. Москва**

від жертви комуністичного терору та антисемітизму

**ЕПЕЛЬФЕЛЬДА Ростислава Натановича**

Адреса: **349018, Ворошиловградська обл., уст. УЛ-314/60**

#### **ЗАЯВА**

На знак протесту проти терору, свавілля, беззаконня та державного антисемітизму, солідаризуючися з усіма політв'язнями, що знемагають у в'язницях і таборах Радянського Союзу за свої переконання, спосіб думання та любов до демократії і свободи — я, Епельфельд Р. Н., 10 листопада 1978 року проголошую одноденну голодівку.

Офіційні органи масової комунікації і пропаганди трублять на весь світ, що в Радянськiм Союзi буцiмто нiкого не переслiдують за переконання, спосiб думання, iнакодумство i т. п., вводячи в оману свiтovu громадськiсть просторiкуванням про демократичнiсть та гуманнiсть радянського ладу. Фальшiвiсть цих тверджень очевидна. Чи може СРСР називатися демократичною державою, якщо на чолi її стоїть маршал, який сконцентрував у своїх руках посади президента, голови вищої вiйськової ради i т. п. i одночасно є генеральним секретарем ЦК КПРС? Про яку демократiю в СРСР може бути мова, коли КПРС є єдиною

партією, що має право на офіційне існування та одночасно здійснює керування державою. Але і КПРС — блеф, тому що країною керує купка перестарілих дідів-сидів, мрія про світове панування яких перетворилася на маніакальне марення, готове спалахнути ядерною катастрофою.

Цілком природно, що при такому тоталітарному, великодержавному режимі, кожний вияв не тільки інакodomства, але й об'єктивної правдивої критики існуючого ладу безжалісно, люто викорінюють органи КДБ та МВС, а осіб, які критично ставляться до деспотії в СРСР, гноять та мордують у тюрмах і таборах, проголошуючи їх кримінальниками, що вже само по собі є злочином міжнародного плану щодо осіб, заборонених у в'язниці і табори з політичних причин. Тим часом, згідно з міжнародними договорами та Статутом ООН ці громадяни є насправді політв'язні. Те саме стосується і до євреїв, кинутих за ґрати за свою вірність та любов до Батьківщини, до свого багатостраждального, Богом вибраного народу — євреїв, що висловили бажання виїхати з СРСР до Ізраїлю. Яскравим прикладом державного антисемітизму, терору та свавілля є я — єврей, якого комуністи за любов та відданість своїй нації, своїй країні 11 років катували по тюрмах і таборах Радянського Союзу, а тепер кинули до табору особливого режиму на два роки, де тримають людей, як худобу, як рабів, за те, що я не змінив своїх переконань, ставлюся критично до існуючого ладу і продовжую наполягати, щоб дали мені право виїзду з СРСР до Ізраїлю. Вимагаю негайно звільнити всіх поборників демократії та свободи, що караються по тюрмах і таборах СРСР.

10 листопада 1978

(підпис) *Р. Епельфельд*

### **Групі сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні ЗВЕРНЕННЯ**

Я, підданий Союзу РСР, звертаюся до Вас як найгуманнішого і єдино діючого органу з проханням звернути Вашу увагу на кричущу сваволю радянського "народного суду", себто обласного суду міста Донецька, згідно з вироком якого, на підставі штучно сфабрикованих матеріалів кримінальної справи, працівниками МВС УРСР 11 липня 1975 року засудили мене і ще 8 осіб — жертв дикого судилища — за ст. 69, ст. 71, ст. 222 ч. III КК УРСР до 11 (одинадцяти) років позбавлення волі. В основу обвинувачення лягли такі обставини.

У радянському таборі в'язнів ВТК-12 міста Дзержинськ Донецької області оперативний працівник ст. лейтенант Рябокобила, з метою влаштувати провокацію для того, щоб усунути тих в'язнів, які найактивніше бунтували проти сваволі 16 грудня 1974 року, доставив до табору велику кількість таблеток, що викликають в людей ненормальний стан збудження і розповсюдив їх з допомогою своїх агентів між в'язнями, в основному молоддю. Таборова варта своєю кричущою сваволею, побиттям в'язнів, що кінчалася і смертельними випадками, грабежем, безпідставними заборотами в карцер і т. д. викликала бунт. На протест в'язнів проти нелюдяної, кричущої сваволі прийшла кулеметна відповідь. Після заворушення влаштовано судилище, на якому пред'явлено обвинувачення 9 особам у підбурюванні табору і пограбуванні матеріальних цінностей та в нападі на адміністрацію. Усе обвинувачення було сфабриковане на неправдивих фактах. У бунті проти дикої сваволі взяло участь півтори тисячі людей, проте обвинувачення пред'явлено дев'ятьом особам і присуджено їм виплатити 22 тисячі карбованців державі та відбути жорстокі терміни позбавлення волі з визнанням їх особливо небезпечними рецидивістами.

1. ШЕВЧИК Віктор Казимирович — 11 років.
2. ХОРОШИЛОВ Віктор Іванович — 9 років 6 місяців.
3. ПОНОМАРЕНКО Анатолій Васильович — 9 років.
4. ІГНАТЕНКО Олександр Іванович — 9 років.
5. БОГДАНОВ Юрій Іванович — 9 років.
6. СОРОКІН Юрій Миколайович — 6 років.
7. САНДОМИРСЬКИЙ — 5 років.
8. РАЄВСЬКИЙ — 5 років.
9. ДРИГІН — 3 роки 6 місяців.

Винними ми себе не визнали і не можемо бути, тому що до відповідальності були притягнені невинні люди, а просто ті, які активно обурювалися сваволею, що панує в ВТК-2<sup>1</sup> м. Дзержинська. Прошу звернути Вашу увагу на обставину, що всі наші безконечні скарги до всіх правових інстанцій радянського судочинства залишаються голосом волаючого в пустелі протягом чотирьох років. Ніяких перспектив на справедливий розгляд справи, тільки самі відписки вищих органів влади, що нас судили правильно, без виникнення і розбирання суті справи.

1. Пор. на початку звернення — ВТК-12. Десь вкралася помилка. (Прим, упор.)

## **ЗАЯВА—ПРОТЕСТ**

Свій протест підкріплюю одноденною голодівкою в День оборони прав людини 10 грудня 1978 року.

Прошу вважати це офіційним документом при розгляді порушення прав людини в СРСР.

4 грудня 1978 року

(підпис) *Шевчик*

**Генеральному прокуророві СРСР** Копія: **Групі сприяння виконанню Гельсінських Угод на Україні**

Від репресованого народного умільця, ув'язненого за сфабрикованим звинуваченням за ст. 150, ст. 87 ч. III, ст. 187<sup>1</sup> КК УРСР терміном на 6 років, **РУБАНА Петра Васильовича**

## **ЗАЯВА—ПРОТЕСТ**

У жовтні 1976 в м. Прилуках Чернігівської області мене заарештували за сфабрикованим обвинуваченням у злочині, якого я не скоїв.

У процесі слідства і суду встановлення істини не було основою для правильного застосування закону. Закон держави перестав бути захисником моїх прав, прав моєї сім'ї уже тому, що раніше я відбував покарання за "антирадянську діяльність", уже тому, що діючи у відповідності з Духом Гельсінських угод і бажаючи наблизити день взаємного довір'я між народами, в силу особистого захопленого ставлення до цивілізованих досягнень народу Сполучених Штатів Америки, з нагоди 200-ліття Незалежності, виготовив методом інтарсії панно-адрес "Свобода"! — в подарунок Президентові США, яке в червні 1976 року було викрадено зі зломом замків у моїй майстерні.

У червні цього ж року я повідомив відомого оборонця прав людини в СРСР, Андрія Дмитровича Сахарова про вчинений злочин і репресію з боку влади.

Викрадення було інспіроване органами Комітету Державної Безпеки, про що свідчить методика пошуку викраденої речі, відмова прокурора міста продовжити санкцію на розшук, заяви

працівників карного розшуку м. Прилук: "Сліди ведуть туди, де ми не компетентні провести обшук або арештувати", заява працівника Ради Міністрів УРСР гр. Алешкіна М. М. (в присутності Рубан Л. Ф. і Кармелюк Ю. К.): "Чим швидше Ви забудете про ту роботу і її викрадення, тим краще буде для Вас", і далі: "Нема такого закону, який давав би Вам право скінчити цей подарунок, але нема і такого, який би забороняв це робити. Влада уважала за потрібне зробити такий крок, щоб запобігти закінченню подарунка".

Пізніше, уже в ув'язненні, заяви працівників КДБ з м. Чернігова які вдалися до протиправної домовленості зі мною, сутність котрої зводилась до написання мною заяви в облсуд м. Чернігова, в якій було б зазначено, що

"Суд в м. Прилуках пройшов у відповідності з законом, що КДБ ніякого відношення до цієї справи не мало, що я не дозволяю західнім радіостанціям і пресі використовувати моє ім'я і працю в антирадянських цілях, що моя заява в суді м. Прилук: "Я боровся і буду боротися за вихід України зі складу СРСР", не відповідає моїм сучасним переконанням і намірам, — за що обіцяно зменшити термін ув'язнення до мінімуму.

Я відмовився від подібної заяви, так як злочинів не зчинив.

Через десять днів після відміни вироку Чернігівським облсудом, заст. прокурора республіки гр. Сколенко своїм листом-циркуляром від 10 лютого 1977 року, подає приклад новітньої, найбільш "грамотної" фабрикації справи, спрямовуючи слідство на невірний шлях пошуків, пов'язання з наклепом на радянський державний і суспільний лад.

Заручившись такою підтримкою, новітня слідча група повела відкрито фальсифікаторський характер доведення.

Вироком від 29 квітня 1977 року Чернігівським облсудом — ув'язнено до 6 років особливого режиму, трьох років висилки, конфіскації майна (недобудований будинок у вартісній оцінці 2000 карб.) і поверненню державі так званого "незаконного прибутку" — 5330 карб.

Цими діями Радянська влада, прикриваючись законами, а діючи у відповідності з політичною доцільністю — потоптала елементарні права людини і громадянина — кинувши мене до особливого ув'язнення, а сім'ю з двома малолітніми дітьми 3-х і 10 років — до стану жебрацтва.

Різноманітні утиски влади, провокації, шантаж, психологічні тортури — підірвали здоров'я моєї дружини Рубан Лідії Федосіївни (інженер-конструктор заводу "Платмас" м. Прилуки) — знаходиться в міській лікарні з тяжким захворюванням туберкульозу.



У 1973 році, після закінчення ВУЗу, була направлена міністерством хімічної промисловості як молодий спеціаліст, для роботи на завод "Пластмас" м. Прилуки.

Закінчивши навчання з відзнакою, по встановленому положенню мала право вибору, але її не направили в Західню Україну, як того вона бажала, а призначили в Прилуки. На її прохання надати помешкання — директор заводу в присутності людей заявив:

"Ми твого антирадянщика не пустили б і на поріг куртожитку".

І не пустили!

Поневірялись по чужих квартирах, де дружині заборонила хазяйка народжувати дитину, — зробила аборт, бо діватися нам нікуди. Ми звертались у різні установи міста, щоб нам дали хоч яке помешкання, аби тільки не губити діток. Та марно.

Діяли "закони" проти гнаних на Рідній Землі!

Право на отримання земельного участку, про підтримку котрого є стільки постанов уряду, знайшло своє вирішення тільки після втручання Голови Президії Верховної Ради СРСР.

Моя суспільна праця була досить успішною, за короткий час організував виробництво інтарсованих сувенірів на Прилуцькому мебльовому комбінаті, де працював різьбярем по дереву; отримав право на реалізацію оригінальних художніх робіт — через Центральний республіканський художній салон.

На 28 червня 1976 року була призначена атестація моїх робіт на право "Народного майстра", але після викрадення "Папки адрес Свобода!" мої роботи були відкинені без з'ясування причин. Неодноразово виконував замовлення Ради Міністрів УРСР, виготовив "Папку адрес" в подарунок Голові Ради Міністрів УРСР, на замовлення обкому КП України виготовив сувенір "Чернігівщина" в подарунок XXV З'їзду КПРС, виконував замовлення "Внешторг СССР", роботи були представлені на ВДНГ в м. Києві, сувеніри підприємства експортувались в Японію.

З другого боку — вороже до дикости, несамовите ставлення з боку влади.

Працювали по 16-18 годин на добу, щоб побудувати помешкання, але результат цієї праці, праці власних рук і талантів — було зруйновано "гуманними діями радянського правосуддя" — на підставі надуманих звинувачень в крадіжці матеріалів для різьблення на 72 карб. 10 коп., а пізніше крадіжки самих сувенірів з мебльового комбінату, що не знаходить підтвердження документально.

На підприємстві недотач не знайдено.

Мою працю, яка радувала душі людей, збуджувала потяг до прекрасного, рідного краю, відзначену неодноразово республіканськими преміями, якій надано право реалізації через Художній салон-магазин, — названо злочинною, без наведення документально правових аргументів!

Моє первинне уявлення про справу проти мене, як справу — сфабриковану місцевою владою Прилук і Чернігова — розвіюється тим тенденційним, бюрократичним відношенням, яке спіткало майже кожному моєму скаргу, заяву.

До яких би інстанцій їх не писав, всі вони потрапляють в прокуратуру УРСР, відділ по нагляду за слідством в органах держбезпеки, хоч слідство мені вела прокуратура області.

Доказом вищенаведеного положення виступає і факт пресилки Вами, гр. Прокурор, моєї скарги від 3 липня 1978 року в прокуратуру УРСР, яка в особі Мокашова, Лесного, Аржанова відповіла неодноразово:

"Керівництво прокурора УРСР не знаходить основ [перегляду] названих судових рішень в цій справі".

Все це спонукає мене зробити висновок, що справа проти мене не є результатом юридичних помилок, а є свідомою, спрямованою дією радянської влади, проти людей, чия суспільна позиція базується не на сліпій довірі офіційній ідеології, а на аналізі життя, совісному ставленні до минулого, сучасного і перспективи розвитку, аналізі відповідності суспільних форм буття — проголошеним принципам Конституції СРСР і міжнародним правовим документам, стосовним прав людини і громадянина.

З нагоди роковин "Дня захисту прав людини" — обмірковуючи свій стан, дії закону, положення моєї сім'ї — заявляю рішучий протест проти потоптання прав людини і громадянина радянською владою!

Вимагаю негайного звільнення і припинення репресій проти моєї сім'ї і дітей, відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних владою.

Вимагаю негайного звільнення всіх політ'язнів Радянського Союзу!

Свій протест підтримую одноденною голодівкою в День захисту прав людини

10 грудня 1978 року

(підпис) *Петро Рубан*

**ПОКАЖЧИК ІМЕН, ЗГАДУВАНИХ В "ІНФОРМАЦІЙНОМУ БЮЛЕТЕНІ", № 4, 1978**

**АЙРАПЕТОВ**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 13 **АЛЕШКІН** М. М., працівник Ради Міністрів УРСР 43

**АЛЬТМАН**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 14, 15 **АРЖАНОВ**, працівник прокуратури УРСР — 45

**БАБИЧ** Сергій, п/в'язень — 21

**БЕЗЛЕНКО**, лейтенант міліції в с Леніне Радомишльського р-ну Житомирської обл. — 21 **БЕРДНИК** (Олександр Павлович), письменник-фантаст, член УГГ — 7, 9, 27,

**БОГДАНОВ** Юрій Іванович, в'язень ВТК—12 (м. Дзержинськ Донецької обл.) — 41 **БУТЛ АЧ** — див. БУТМАН — 14 **БУТМАН**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 13, 14

**БУТЧЕНКО**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 13

**ВАРЮШИН**, слідчий Чернівецької прокуратури — 19

**ВЕРХОЛЯК** Дмитро (Кузьмич), 1928 р. нар., член ОУН-УПА, п/в'язень 1955-1980 рр. — 10, 16, 17, 19

**ВИШНЕВСЬКИЙ**, в'язень ВТУ 308/5 (м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської обл.), 29. VIII. 1975 р. покінчив життя самогубством) разом із в'язнем **ПОКЛОНСЬКИМ** — 32, 33

**ВОЛОЩЕНКО**, слідчий Дніпродзержинського РВВС Дніпропетровської обл. — 31

**ГАНДЗЮК** Володимир Ількович, нар. 15. II. 1934 р., член ОУН, п/в'язень від 1952 р. — 10, 12, 13 **ГІМПУ**, п/в'язень ВТУ, ВС-389/35 — 13, 14, 15 **ГОНЧАР**, представник КДБ з Києва в політ, таборах, капітан — 18 **ГРАДИНЬ**, С, сусід **МОГИЛЕВСЬКОГО** О. І. — 31

**ГРИГОРЕНКО** Олександр, 24-річний поет з м. Дніпропетровська, вбитий 19. IX. 1962 р. — 24 **ГРИГОРЕНКО** П (єтро Григорович), колишній генерал-майор РА, член УГГ — 7 **ГРИНЬ** С, сусід **МОГИЛЕВСЬКОГО** О. І. — 31

**ДАНЕЛЬ** (Юлій), поет, п/в'язень від 1965 р. — 19

**ДИХУСАРОВ** В. Р., перший секретар Чернівецького обкому КПРС — 20

**ДЯЧЕНКО**, в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 35

**ДЯЧЕНКО** К. І., слідчий Радомишльської районної прокуратури Житомирської обл. — 21

**ДРИГІН**, в'язень ВТК—12 (м- Дзержинськ Донецької обл.) — 41

**ЕПЕЛЬФЕЛЬД** Ростислав Натанович, в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 45, 46

**ЗАЛИВАХА** Опанас (Іванович), 1925 р. нар. художник, п/в'язень 1965-1970 рр. — 24 **ЗІСЕЛЬС** Ірена Б(орисівна), дружина п/в'язня Іосифа ЗІСЕЛЬСА — 20, 21

**ЗІСЕЛЬС** Йосиф Самійлович, нар. 2. XII. 1946 р., член УГГ, заарештований 8. XII. 1978 р. за ст. 187<sup>1</sup> КК УРСР — 19, 20, 21

**ІГНАТЕНКО** Олександр Іванович, в'язень ВТК-12 (м. Дзержинськ, Донецької обл.) — 41

**КАЛИНЕЦЬ** Ігор (Миронович), 1939 р. нар., поет п/в'язень від 1972 р. -7 **КАЛИНЕЦЬ** Ірина (Онуфріївна), 1940 р. нар., поетеса, від 1972 р. п/в'язень — 7 **КАЛИНИЧЕНКО** Віталій (Васильович), 1937 р. нар. інженер, член УГГ, в 1966-1976 рр. ув'язнений, від 1976 р. під адмін. наглядом у м. Васильківка Дніпропетровської обл.—9,27 **КАЛЬНИШЕВСЬКИЙ**, останній Запорізький кошовий, ув'язнений після скасування Запорозької Січі на Соловки, помер в ув'язненні — 17 **КАНДИБА** І(ван Олексійович), 1930 р. нар., юрист, член УГГ, в 1961-1976 рр. п/в'язень, від 1976 р. під адмін. наглядом у с. Пустомити Львівської обл. — 7, 9, 14, 27, **КАРМЕЛЮК** Ю. К., свідок П. Рубана — 43 **КВЕЦЬКО** Дмитро (Михайлович), 1935 р. нар., п/в'язень ВС-389/35 — 14, 15

**КІЙРЕНД**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 14, 15 **КОНОТОП** Валерій Корнійович, в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 36 **КОСОГЛЯД** В. І., начальник ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.), майор — 35, 36

**КРАВЕЦЬ** З. І., мати в'язня **МОГИЛЕВСЬКОГО** О. І. — 31  
**КРАВЧУК**, капітан міліції в м. Чернівцях — 19  
**КРУТЬ**, представник КДБ в політтаборах, капітан — 17  
**КУКУ**, начальник ВТК в с Солонці Сорокського р-ну МРСР, майор — 40  
**КУРОЄДОВ**, голова Ради в справах релігії СРСР — 15  
**ЛАМЕЙКО**, Запорізький слідчий — 38  
**ЛЕВІН** Олександр Степанович, 1950 р. нар., в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл. — 35, 36  
**ЛЕСНОЙ**, працівник прокуратури УРСР — 45  
**ЛИТВИН** Юрій (Тимонович), 1934 р. нар., член УГГ, п/в'язень від 1953 р., від 1977 р. під адмін. наглядом у с. Барахти Васильківського р-ну Київської обл. — 9, 27,  
**ЛІСОВА** (Віра Павлівна), дружина п/в'язня **ЛІСОВОГО** Василя — 14  
**ЛУК'ЯНЕНКО** Левко (Григорович), 1928 р. нар., юрист, член УГГ, в 1961-1976 рр. п/в'язень, від 1976 р. під адмін. наглядом у м. Чернігові — 7,  
**ЛУЦИК** Михайло Петрович, нар. 31. XII. 1921 р., п/в'язень 1944-1957, 1958-1972, 1973-1978 рр., у тому числі СПЛ — 10, 11, 12, 19  
**ЛУЦЬКИЙ**, священник з Миколаївського р-ну на Львівщині — 24  
**МАКСИМОВИЧ**, український учений-етнограф — 22  
**МАНДЕЛЬШТАМ**, поет — 19  
**МЕШКО** Оксана Яківна, нар. 30. I. 1905 р., член-засновник УГГ, колишній п/в'язень (1947-1955) — 7, 9, 21, 25, 27, **МИКИТКО** (Яромир), п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 15  
**МІКОВ**, начальник управління таборів ВС-389, полковник — 15  
**МОГИЛЕВСЬКИЙ** Олександр Іванович, 1954 р. нар., в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 30, 31, 33  
**МОКАШОВ**, працівник прокуратури УРСР — 45  
**МОРОЗ** Валентин (Якович), 1936 р. нар., політв'язень від 1965 р. — 7  
**ОВСІЄНКО** Василь (Васильович), учитель, член УГГ, в 1973-1977 рр. п/в'язень — 9, 21, 25, 27  
**ОВСІЄНКО** Фросина Яківна, мати п/в'язня Василя ОВСІЄНКА — 21  
**ОГУРЦОВ**, п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 14, 15  
**ОКОПНИЙ** Анатолій Олександрович, в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 37  
**ОНИН**, прапорщик у уст. УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 36  
**ОРЛОВА** Ольга, сестра п/в'язня Сергія **БАБИЧА** — 21  
**ОСАДЧИЙ** Михайло (Григорович), 1936 р. нар., поет, від 1965 р. політв'язень — 7  
**ПАНОВ**, черговий офіцер в уст. УЛ-314/60 (сел. Лозівський Олов'яно сербського р-ну Ворошиловградської обл.), капітан — 35  
**ПІДГОРНИЙ** — 18  
**ПІДГОРОДЕЦЬКИЙ** (Василь), член ОУН-УПА, п/в'язень від 1952 р. — 14, 15  
**ПІНЧУКОВ**, прапорщик ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 36  
**ПОКЛОНСЬКИЙ**, в'язень ВТУ 308/5 (м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської обл.), 29. VIII. 1975 р. покінчив життя самогубством разом з в'язнем **ВИШНЕВСЬКИМ** — 32, 33  
**ПОЛЯКОВ**, начальник табору ВС-389/35 — 15  
**ПОМАЗ**, начальник Чусовського КДБ, майор — 18  
**ПОНОМАРЕНКО** Анатолій Васильович, в'язень ВТК-12 (м. Дзержинськ Донецької обл.) — 41  
**ПРОНЮК** Євген (Васильович), нар. 26. IX. 1936 р., філософ, від 1972 р. п/в'язень — 10, 13, 16  
**РАЄВСЬКИЙ**, в'язень ВТК-12 (м. Дзержинськ Донецької обл.) — 41  
**РУБАН** Лідія Федосіївна), дружина п/в'язня Петра **РУБАНА** — 43  
**РУБАН** Петро (Васильович), 1940 р. нар., художник-інтарсист, від 1965 р. п/в'язень, тепер у кримінальному таборі УЛ-314/60 (сул. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл. 42, 45.  
**РУДЕНКО** Микола (Данилович), нар. 19. XII. 1920 р., письменник, член-засновник і керівник УГГ.ув'язнений 5.11.1977 р.— 7  
**РЯБОКОБИЛА**, оперпрацівник ВТК-12 (м. Дзержинськ Донецької обл.), ст. лейтенант — 41  
**САНДОМИРСЬКИЙ**, в'язень ВТК-12 (м. Дзержинськ Донецької обл.) — 41  
**САХАРОВ** Андрій Дмитрович — 19, 42

**СВЕРСТЮК** Євген (Олександрович), нар. 13. XII. 1928 р., психолог, літературний критик, від 1972 р. п/в'язень — 7, 14 **СВІТЛИЧНИЙ** Іван (Олексійович), нар. 20. IX. 1929 р., літературний критик і поет, від 1965 р. п/в'язень — 7 **СЕНИК** Ірина (Михайлівна), нар. 8. VI. 1926 р., поетеса, від 1946 р. — п/в'язень — 7 **СІЧКО** Василь (Петрович), нар. 22. XII. 1956 р., виключений з ф-ту журналістики Київського університету, член УГГ — 9, 27 **СІЧКО** Петро (Васильович), нар. 18. VIII. 1926 р., інженер, член УГГ, в 1947-1957 рр. політв'язень — 9, 27 **СКОЛЕНКО**, заст. прокурора УРСР — 49 **СЛАВИНСЬКИЙ**, капітан міліції в м. Радомишль Житомирської обл. — 21 **СМАГЛІЙ** М. В., працівник управління МВС Житомирської обл. — 21 **СОЛЖЕНИЦІН** (Олександр Ісаойвич) — 19 **СОРОКА** (Степан) п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 15 **СОРОКІН** Юрій Миколайович, в'язень ВТК-12 (м. Дзержинськ Донецької обл.) — 41 **СТРІЛЬЦІВ** Василь (Степанович), нар. 13. I. 1929 р., вчитель англійської мови, член УГГ, в 1944-1954 рр. політв'язень, реабілітований — 9, 27, **СТРОКАТОВА** Ніна (Антонівна), нар. 30. I. 1925 р., лікар-мікробіолог, член УГГ, в 1971-1975 рр. п/в'язень — 7, 9, 27 **СТУС** Василь (Семенович), нар. 8. I. 1938 р., поет, п/в'язень від 1972 р. **ТАРЧУН (ТОРЧУН?, ТОРГУЙ?)**, нач. оперчастини ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.), капітан — 35, 36 **ТЕРЕХОВ**, заст. держ. прокурора СРСР — 18 **ТИХИЙ** (Олексій Іванович), нар. 31. I. 1927 р., учитель, в 1957-1964 рр. п/в'язень, член УГГ, ув'язнений 4. I. 1977 р. — 7 **УКРАЇНКА** Леся — 22 **ФЕДОРОВ** Юрій Леонідович, 1938 р. нар., п/в'язень, перебуває в кримінальному таборі УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — **ХАРЧЕНКО**, Запорізький слідчий — 38 **ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ** Юрась (Юрій), син Богдана Хмельницького — 7 **ХОРОШИЛОВ** Віктор Іванович, в'язень ВТК-12 (М. Дзержинськ Донецької обл.) — 41 **ХРАНОВСЬКИЙ**, нач. Дніпропетровського управління МВС — 32 **ХРОМОВ**, нач. першого загону ВТУ ВС-389/35 — 15 **ЦВІТАЄВА** (Марина), рос. поетеса — 19 **ЧАЙКА**, ЧПНК табору ВС-389/35 — 15 **ЧОРНОВІЛ** Вячеслав (Максимович), нар. 24. XII. 1937 р., журналіст, п/в'язень від 1967 р. — 7 **ШАБАТУРА** Стефа (Стефанія Михайлівна), нар. 5. XI. 1938 р., художник-гобеленник, п/в'язень від 1972 р. — 7 **ШАТАЛОВ** Володимир Іванович, в'язень ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 36 **ШАТОВ**, інспектор оперчастини ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.), ст. лейтенант — 35 **ШЕВЧЕНКО** (Тарас Григорович) — 22 **ШЕВЧИК** Віктор Казимирович, в'язень ВТУ ЛУ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.) — 40, 41, 42 **ШОВКОВИЙ** (Іван) п/в'язень ВТУ ВС-389/35 — 14 **ЩЕРБИЦЬКИЙ (В.В.)** — 23 **ЯНОВСЬКИЙ**, ст. слідчий Чернівецької прокуратури — 20

<b>ЗМІСТ</b>	
Від упорядника .....	3
Пояснення деяких скорочень: .....	4
Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу .....	5
Перед лицем фактів .....	10
Тернистий шлях Михайла Луцика .....	10
Історія Володимира Гандзюка .....	12
Секретареві ЦК КПРС від п/в Пронюка Є.....	13
До ідеологічного відділу ЦК КПРС від в'язня Д. Верхоляка .....	16
Нова жертва беззаконня .....	19
Заява Ірени Зісельс прокуророві Чернівецької обл., ст. слідчому прокуратурі м. Чернівці Яновському .	20
Напередодні розправи .....	21
Наші завдання .....	22
Юрій Литвин, Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи.....	28
Додатки: заяви-протести в'язнів ВТУ УЛ-314/60 (сел. Лозівський Слов'яносербського р-ну Ворошиловградської обл.).....	35
Могилевського Олександра Івановича .....	36
Левіна Олександра Степановича .....	40
Конотопа Валерія Корнійовича .....	42
Шаталова Володимира Івановича .....	43
Окопного Анатолія Олександровича .....	43
Федорова Юрія Леонідовича .....	45
Епельфельда Ростислава Натановича .....	45
Шевчика Віктора .....	46
Рубана Петра .....	48
Показчик імен, згадуваних в Інформаційному Бюлетені № 4, 1978 .....	52